

Reactie op adviezen Ecologische autoriteit Provincie Gelderland

'Basis op orde'

Versie : 1
Status : Definitief
Datum : 3 november 2025
Afdelin : Team natuurbeheer en beleid
Auteur : n.v.t.

INHOUDSOPGAVE

- 1 Samenvatting 3
 - 1.1 Leeswijzer 3
- 2 Inleiding en algemene opmerkingen 4
 - 2.1 Inleiding 4
 - 2.2 Aanpassing Kritische Depositiewaarden (KDW) 4
 - 2.3 Reactie op EA adviezen over eindoordelen die meerdere keren terugkomen 5
 - 2.4 Ex ante beoordeling 5
- 3 Reactie per Natura 2000 gebied 7
 - 3.1 Veluwe 7
 - 3.2 Rijntakken 8
 - 3.2.1 H6120 Stroomdalgraslanden 8
 - 3.2.2 H6510A Glanshaverhooilanden 9
 - 3.2.3 H91EoB Essen-iepenbossen 10
 - 3.2.4 H91EoC Beekbegeleidende bossen 10
 - 3.2.5 H91Fo Droge hardhoutbossen 11
 - 3.2.6 A122 Kwartelkoning 11
 - 3.2.7 A153 Watersnip 12
 - 3.3 Wooldse veen 14
 - 3.3.1 H6230 Heischrale graslanden 14
 - 3.3.2 H7110A Actieve hoogvenen en H7120 Herstellende hoogvenen 14
 - 3.4 Korenburgerveen 17
 - 3.4.1 Samengevat voor alle habitattypen en Kamsalamander 17
 - 3.5 Bekendelle 20
 - 3.5.1 H9160A Eiken-haagbeukenbossen 20
 - 3.5.2 H91EoC Beekbegeleidende bossen 20
 - 3.6 Willinks Weust 22
 - 3.6.1 H9160A Eiken-haagbeukenbossen 22
 - 3.6.2 H91EoC Beekbegeleidende bossen 23
 - 3.7 Stelkampsveld 24
 - 3.7.1 Samengevat voor alle habitattypen en Kamsalamander 24
 - 3.8 Landgoederen Brummen 28
 - 3.8.1 H4010A Vochtige heiden 28
 - 3.8.2 H6410 Blauwgraslanden 29
 - 3.8.3 H91EoC Beekbegeleidende bossen 29

- 3.9 De Bruuk 31
 - 3.9.1 Samengevat voor alle habitattypen 31
- 3.10 Lingegebied & Diefdijk-Zuid 33
 - 3.10.1 H6510A Glanshaverhooilanden 33
 - 3.10.2 Vossenstaarthooilanden 33
 - 3.10.3 Kalkmoerassen 34
 - 3.10.4 H91EoB Essen-iepenbossen 34
 - 3.10.5 H91EoC Beekbegeleidende bossen 35
- 3.11 Loevestein, Pompeveld & Kornsche Boezem 36
 - 3.11.1 H91EoC Beekbegeleidende bossen 36

1 Samenvatting

Deze notitie bevat een overzicht van de eindoordelen in de natuurdoelanalyses (nda's), de adviezen van de Ecologische Autoriteit (EA) over deze eindoordelen en de motivatie om deze adviezen al dan niet over te nemen. De EA heeft ook andere adviezen gegeven, die worden niet in deze notitie, maar in een separate notitie behandeld.

In totaal zijn er in 11 nda's 88 eindoordelen opgenomen. 26 van deze eindoordelen worden naar aanleiding van het advies van de EA aangepast. Een deel daarvan betreft aanpassing vanwege de verlaging van de Kritische Depositiewaarde (KDW), in lijn met het EA advies. Naar aanleiding van deze aanpassing is het totale aantal nee tenzij eindoordelen toegenomen. Zie onderstaande tabel. De exacte wijzigingen per gebied zijn weergegeven in de rest van de notitie.

Eindoordelen	Nee, tenzij	Ja, mits	Ja
In de nda's 2023	29	17	42
Na aanpassing	49	17	22
Vershil	+20	0	-20

1.1 Leeswijzer

In deze notitie is per Natura 2000-gebied een tabel opgenomen met alle habitattypen/soorten en eindoordelen. Per habitatype of soort is in de tabel aangegeven:

- Het eindoordeel zoals dat is opgenomen en gemotiveerd in de nda's van de provincie Gelderland uit 2023;
- Het advies van de EA voor het betreffende eindoordeel;
- Of de provincie Gelderland dit advies al dan niet opvolgt.

Onder de tabel volgt een motivatie voor het al dan niet aanpassen van het eindoordeel op basis van het advies van de EA.

2 Inleiding en algemene opmerkingen

2.1 Inleiding

Een natuurdoelanalyse (verder afgekort tot nda) is een ex ante beoordeling van de verwachte ontwikkeling van (in deze ronde alleen) stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten (samen habitats). Het doel is om te beoordelen of uitgevoerde en geborgde maatregelen en ontwikkelingen voldoende zijn om verslechtering van habitattypen en soorten te voorkomen en eventuele uitbreidings- en/of verbeterdoelen binnen bereik te brengen. Verslechtering en verbeterdoelen moeten daarbij afgezet worden tegen de situatie die er was bij aanwijzing van het Natura 2000-gebied. Wanneer deze maatregelen en ontwikkelingen onvoldoende zijn om verslechtering te voorkomen of doelen te behalen (of het effect daarvan nog onvoldoende zeker is) worden richtingen van aanvullende maatregelen gegeven in de nda. Deze maatregelen worden uitgewerkt en geborgd in Natura 2000-beheerplannen of stikstofaanpak en niet in de nda zelf.

In de methodiek die BIJ12 heeft ontwikkeld voor de nda's spelen eindoordelen een belangrijke rol. De betekenis van de eindoordelen is:

- **Ja (J):** De natuurdoelanalyse levert de ecologische onderbouwing dat het vastgestelde pakket maatregelen realisatie van instandhoudingsdoelstellingen mogelijk maakt door het op orde brengen van de condities daarvoor. De seinen staan op groen. Verslechtering van habitats is niet aan de orde, instandhoudingsdoelstellingen zijn binnen bereik en kunnen op termijn worden behaald
- **Ja, mits (JM):** De natuurdoelanalyse levert de ecologische onderbouwing dat het vastgestelde pakket maatregelen verslechtering van stikstofgevoelige habitats voorkomt (behoud is gewaarborgd), maar dat aanvullende maatregelen nodig zijn voor het op orde brengen van de condities voor het binnen bereik houden van de instandhoudingsdoelstellingen (uitbreiding en/of kwaliteitsverbetering) op lange termijn. De natuurdoelanalyse maakt duidelijk wat de resterende knelpunten zijn. Dit leidt tot de noodzaak voor verdere verkenning en uitvoering van aanvullende maatregelen. Dat kunnen zowel bronmaatregelen zijn als natuurherstelmaatregelen.
- **Nee, tenzij (NT):** Uit de ecologische onderbouwing in de natuurdoelanalyse blijkt dat met vastgestelde pakket maatregelen verslechtering niet met zekerheid valt uit te sluiten. Ook de condities voor het binnen bereik houden van eventuele doelen voor uitbreiding en/of kwaliteitsverbetering op lange termijn zijn daarom nog niet met zekerheid geborgd. De natuurdoelanalyse maakt duidelijk wat de resterende knelpunten zijn. Er zijn aanvullende bron- en/of natuurherstelmaatregelen nodig om verslechtering te stoppen en eventuele uitbreiding en/of verbetering te kunnen realiseren. Ook kunnen in de tussentijd overlevingsmaatregelen nodig zijn. Bij het ontbreken van mogelijkheden voor natuurherstelmaatregelen zijn directe maatregelen voor stikstofreductie nodig.

In 2023 heeft de provincie Gelderland voor alle 11 nda's een advies gevraagd aan de EA. Deze notitie bevat een overzicht van de eindoordelen in de natuurdoelanalyses (nda's), de adviezen van de EA over deze eindoordelen en de motivatie om deze adviezen al dan niet over te nemen. Conform landelijke afspraken moet in de zomer 2025 de basis van de nda's op orde worden gebracht door de adviezen van de EA over de eindoordelen te verwerken: overnemen of onderbouwd niet overnemen. De basis is op orde als de EA heeft gereageerd op de onderbouwing van de niet overgenomen adviezen en deze reactie is verwerkt.

2.2 Aanpassing Kritische Depositiewaarden (KDW)

Eind 2023 heeft, op basis van een wetenschappelijke beoordeling, een aanpassing plaatsgevonden van de kritische depositiewaarden (KDW) voor habitattypen en leefgebieden. Voor de meeste van deze

habitats is de KDW lager geworden. Dat betekent dat ten opzichte van de eerdere KDW's er een grotere afstand is ontstaan tussen de depositiewaarde waarbij significante gevolgen van stikstof voor het habitatype zijn uitgesloten, en de actuele achtergronddepositie in de betrokken Natura 2000-gebieden.

De natuurdoelanalyses voor de Gelderse Natura 2000-gebieden zijn opgesteld in 2022 en 2023, en dus nog gebaseerd op de oude KDW's. Voor een aantal habitattypen waarvoor de overschrijding van de KDW beperkt was, zijn eindoordelen 'ja' of 'ja, mits' gegeven, omdat de conclusie was dat stikstof voor deze habitattypen niet zou kunnen leiden tot verslechtering. Voor een aantal habitats waarvoor de overschrijding als gevolg van de nieuwe KDW groter bleek te zijn, is dit eindoordeel heroverwogen en aangepast. In een aantal gevallen is hier door de Ecologische Autoriteit ook op gewezen. In deze notitie is aangegeven voor welke habitats het eindoordeel (mede) vanwege de aanpassing van de KDW is aangepast.

2.3 Reactie op EA adviezen over eindoordelen die meerdere keren terugkomen

Bepaalde overwegingen van de EA komen in meerdere adviezen terug. Deze hebben vaak ook betrekking op de onderbouwing van de eindoordelen. Onze reactie hierop is hieronder uitgewerkt. In de uitwerking per gebied en per habitat in het vervolg van deze notitie wordt dit niet telkens herhaald.

Het advies van de EA sluit niet altijd volledig aan bij de uitgangspunten van (deze ronde) nda's, zoals afgesproken in de handreiking natuurdoelanalyses. Dat gaat om de volgende uitgangspunten

- De eindoordelen worden gebaseerd op de verwachte trends na het uitvoeren van maatregelen. In een aantal gevallen is de verwachting dat negatieve trends (door maatregelen in het beheerplan) omgebogen worden naar herstel of zelfs verbetering. De EA lijkt een aantal conclusies vooral te verbinden aan al opgetreden (negatieve) trends en de huidige situatie;
- De nda wordt opgesteld als ex ante beoordeling. Dat betekent dat verwacht herstel, uitbreiding en/of verbetering na het treffen van geborgde bewezen maatregelen meegenomen mag worden bij de beoordeling. Dat geldt ook als dat effect nog niet zichtbaar is in het veld en dus niet 100% zeker is. Eindoordelen hoeven niet gebaseerd te worden op de tot stand gekomen ontwikkeling voorafgaand aan het opstellen van de nda, maar kunnen worden gebaseerd op de verwachte ontwikkeling in de nabije toekomst als gevolg van (soms nog niet) uitgevoerde geborgde maatregelen (zie ook hieronder).
- Deze ronde nda's is gebaseerd op bestaande informatie en er hoeft dus geen nieuw onderzoek of data-analyse uitgevoerd te worden;
- De (nog onzekere) toekomstige effecten van klimaatverandering hoeven nog niet meegenomen te worden.

2.4 Ex ante beoordeling

De nda's zijn ex ante beoordelingen. Dat betekent dat op basis van beschikbare gegevens een zo goed mogelijke voorspelling moet worden gedaan van de ontwikkeling van habitattypen en soorten in het gebied. Daarbij kunnen conform handreiking ook geborgde maatregelen meegenomen worden die nog moeten worden uitgevoerd en waarvan het effect nog niet door monitoring kan worden vastgesteld. Ook de effecten van uitgevoerde maatregelen, waarvoor wel een monitoring wordt uitgevoerd, zijn niet in alle gevallen lang genoeg gevolgd om betrouwbare meetreeksen te krijgen waaruit betrouwbare conclusies kunnen worden afgeleid. Aan een ex ante effectbeoordeling kleven daarom onvermijdelijk onzekerheden. De provincie Gelderland heeft in haar nda's geprobeerd deze onzekerheden zoveel als mogelijk te beperken door gebruik te maken van (wetenschappelijke) kennis en informatie over het effect van natuurbeheer- en herstelmaatregelen en de kennis van beheerders van de gebieden (ook al in het voorafgaande Natura 2000-beheerplantraject, waarin vergelijkbare evaluaties zijn gedaan). Het enkele feit dat er geen monitoringgegevens beschikbaar zijn die (vrijwel) volledige zekerheid geven over ontwikkelingen in het gebied betekent niet dat daarom uitgegaan

moet worden van de meest sombere situatie (dus een 'nee, tenzij'). Wij hebben geprobeerd in de eindoordelen zo zuiver mogelijk uit te gaan van een objectief beeld van de ontwikkelingen in het gebied. Met een dergelijke opstelling kan ook het beste een efficiënt en doelmatig beleid worden ontwikkeld om de echte problemen binnen de Natura 2000-gebieden verder aan te pakken.

In alle Gelderse Natura 2000-gebieden, met uitzondering van de Veluwe, zijn monitoringnetten ontwikkeld om de voortgang van systeemherstel en biotisch herstel van de gebieden te kunnen volgen. Voor de Veluwe is een monitoringplan in voorbereiding. Actuele monitoringgegevens worden gebruikt bij de actualisatie van de nda's, of bij de tussentijdse APK's. Bij actualisatie worden zaken als nieuwe wetgeving, wetenschappelijke informatie, monitoring, nieuwe geborgde maatregelen en ontwikkelingen betrokken. Dat kan leiden tot aanpassing van eindoordelen.

3 Reactie per Natura 2000 gebied

3.1 Veluwe

Habitatype/soort	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H2310 Stui fzandheiden met struikhei	NT	-		NT
H2320 Binnenlandse kraaiheibegroeiingen	J	-		J
H2330 Zandverstuivingen	NT	-		NT
H3130 Zwakgebufferde vennen	NT	NT		NT
H3160 Zure vennen	NT	NT		NT
H4010A Vochtige heiden	JM	-		JM
H4030 Droge heiden	JM	-	Ja, vanwege KDW	NT
H5130 Jeneverbesstruwelen	J	-		J
H6230dka Heischrale graslanden, droog kalkarm	NT	NT		NT
H6230vka Heischrale graslanden, vochtig kalkarm	NT	NT		NT
H6410 Blauwgraslanden	NT	-		NT
H7110B Heideveentjes	NT	NT		NT
H7150 Pionierv egetaties met snavelbiezen	JM	JM		JM
H9120 Beuken-Eikenbossen met hulst	JM	-	Ja, vanwege KDW	NT
H9190 Oude eikenbossen	NT	-		NT
H91D0 Hoogveenbossen	NT	-		NT
H91E0C Beekbegeleidende bossen	NT	-		NT
H1166 Kamsalamander	NT	-		NT
H1831 Drijvende waterweegbree	NT	-		NT
A072 Wespendif	NT	NT		NT
A224 Nachtzwaluw	J	-		J
A233 Draaihals	NT	NT		NT
A236 Zwarte specht	NT	-		NT
A246 Boomleeuwerik	J	-		J
A255 Duinpieper	NT	NT		NT
A276 Roodborsttapuit	J	-		J
A277 Tapuit	NT	NT		NT
A338 Grauwe klauwier	JM	-		JM

In haar advies over de nda Veluwe doet de EA geen voorstel voor aanpassing van de eindoordelen. Wel motiveert de EA aantal eindoordelen met extra onderbouwingen zonder gevolgen voor de eindoordelen in de nda.

Voor de habitatype H4030 Droge heiden en H9120 Beuken-eikenbossen met hulst passen we het eindoordeel aan naar 'nee, tenzij' als gevolg van de verlaging van de KDW. Als gevolg van die verlaging is de overschrijding in 2030 nog dusdanig groot is dat verslechtering niet is uit te sluiten.

3.2 Rijntakken

Habitatype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H6120 Stroomdalgraslanden	J	NT	Ja	NT
H6510A Glanshaverhooilanden	J	NT	Ja	NT
H9120 Beuken-eikenbossen met hulst	NT	NT	-	NT
H91E0B Essen-lepenbossen	J	NT	Ja	NT
H91E0C Beekbegeleidende bossen	J	NT	Ja	NT
H91F0 Droge hardhoutooibossen	J	NT	Ja	NT
A122 Kwartelkoning	J	NT	Deels	JM
A153 Watersnip	J	NT	Nee	J

De EA adviseert om alle eindconclusies voor Rijntakken aan te passen naar 'nee, tenzij'. Zij stelt dat voor geen van de habitattypen en soorten verslechtering in de toekomst is uitgesloten en dat, waar deze van toepassing zijn, verbeterdoelstellingen niet kunnen worden behaald. Wij nemen de adviezen van de EA niet of niet volledig over. Dit is hieronder gemotiveerd.

3.2.1 H6120 Stroomdalgraslanden

Onderbouwing nda

De nda constateert een positieve trend in de oppervlakte (na aanvankelijk sterk afname) en kwaliteit van het habitatype. Er is in de Rijntakken in 2030 nagenoeg geen overschrijding meer van de KDW. In het Natura 2000-beheerplan zijn locaties benoemd waar abiotische kansen voor verder herstel liggen. De maatregelen in deze gebieden zijn geborgd en leiden naar verwachting tot forse uitbreiding van het areaal (140-190 ha) en verdere verbetering van de kwaliteit. De verwachting is dat met deze waarborgen verslechtering wordt voorkomen en dat uitbreiding en kwaliteitsverbetering binnen bereik zijn.

Advies EA

De EA stelt dat het onzeker is of de kwaliteit van oudere graslanden daadwerkelijk is toegenomen. Ook stelt ze dat deze overbelast worden met stikstof, niet alleen vanuit de lucht maar ook bij overstromingen met rivierwater. De verwachte toename van het habitatype is onvoldoende om de landelijk gunstige staat van instandhouding te bereiken. Er is volgens de EA onvoldoende bekend van de huidige stroomdalgraslanden en over de huidige potenties daarvoor om het succes van ontwikkelingsmaatregelen te waarborgen. Gebrek aan gegevens over al uitgevoerde maatregelen maken succes ook onzeker. Daarnaast kunnen inadequaate beheer en dijkversterkingen bestaande stroomdalgraslanden aantasten. De EA is van oordeel dat de conclusie over de stroomdalgraslanden op basis van de nda een 'nee, tenzij' is, vanwege de volgens hen opgetreden verslechtering, de kwetsbaarheid van de oude stroomdalgraslanden en de vele onzekerheden over het beheer dat globaal en niet SMART beschreven is in de nda.

Opvolging: ja

We nemen het advies om het eindoordeel aan te passen naar 'nee tenzij' over maar zijn het niet met alle overwegingen van de EA eens:

- We zijn het eens met de EA over de onzekerheden die er zijn over het voorkomen van verslechtering en het behalen van de instandhoudingsdoelen vanwege rivierkundige

veranderingen die zijn opgetreden en mogelijk nog gaan optreden. Veranderingen in overstromingspatronen en morfodynamiek leiden mogelijk tot onvoldoende dynamiek, en daarmee onvoldoende basenaanvoer, om de kwaliteit van de stroomdalgraslanden in stand te houden en nieuwe stroomdalgraslanden succesvol te ontwikkelen.

- Stikstofdepositie is voor dit habitatype in 2030 geen knelpunt van betekenis meer. Volgens AERIUS is er dan geen overschrijding van de KDW meer op 98,4% van de oppervlakte van het habitatype.
- De waterkwaliteit van de rivieren, ook wat betreft de hoeveelheid stikstof, is sterk verbeterd ten opzichte van de situatie bij aanwijzing van het Natura 2000-gebied. Bij inundaties met rivierwater zullen voedingsstoffen worden aangevoerd in het habitatype, maar dit is aanzienlijk minder geworden. KRW-maatregelen zullen deze situatie waarschijnlijk verder verbeteren.
- De nog onbekende effecten van eventuele toekomstige (niet op het beheer van het gebied gerichte) plannen, projecten of activiteiten in het Rijntakkegebied kunnen niet in het eindoordeel worden betrokken. Hiervoor geldt een vergunningsplicht, waarbij een zelfstandige afweging zal plaatsvinden.

3.2.2 H6510A Glanshaverhooilanden

Onderbouwing nda

De huidige trend is niet bekend. Er is in de Rijntakken in 2030 nagenoeg geen overschrijding meer van de KDW voor dit habitatype. In het beheerplan zijn locaties benoemd waar kansen voor herstel liggen. De maatregelen in deze gebieden zijn geborgd en leiden naar verwachting tot forse uitbreiding (350-450 ha) van het areaal en verdere verbetering van de kwaliteit. Op grond hiervan verwacht de nda dat met deze waarborgen verslechtering wordt voorkomen en dat uitbreiding en kwaliteitsverbetering binnen bereik zijn.

Advies EA

De EA is van oordeel dat de conclusie over de Glanshaverhooilanden een 'nee, tenzij' is, vanwege de huidige opgetreden verslechtering en de vele onzekerheden van het globaal, niet SMART beschreven beheer in de nda. De EA stelt dat de nda (inclusief beheerplan en onderliggende documenten) niet voldoende inzicht bieden om te beoordelen of doelen haalbaar zijn of de verslechtering van het habitatype kan worden voorkomen. Gebrek aan gegevens over al uitgevoerde maatregelen maken succes ook onzeker. Er zijn veel onzekerheden over het effect van het gevoerde beheer. Wel geeft de EA dat er veel kansen voor glanshaverhooilanden liggen bij adequaat beheer.

Opvolging: ja

We nemen het advies om het eindoordeel aan te passen naar 'nee tenzij' over maar zijn het niet met alle overwegingen van de EA eens:

- We zijn het eens met de EA over de onzekerheden die er zijn over het voorkomen van verslechtering en het behalen van de instandhoudingsdoelen vanwege rivierkundige veranderingen die zijn opgetreden en mogelijk nog gaan optreden. Veranderingen in overstromingspatronen leiden mogelijk tot onvoldoende dynamiek, en daarmee onvoldoende basenaanvoer, om de kwaliteit van de glanshaverhooilanden in stand te houden en nieuwe glanshaverhooilanden succesvol te ontwikkelen.
- Stikstofdepositie is voor dit habitatype in 2030 geen knelpunt van betekenis meer. Volgens AERIUS is er dan geen overschrijding van de KDW meer op 98,8% van de oppervlakte van het habitatype.
- Het beheeradvies dat de EA geeft bij haar bespreking van de conclusie over het eindoordeel nemen wij ter harte. De optimalisatie van het beheer gelet op eventuele drukfactoren en ontwikkelingen die in de glanshaverhooilanden plaatsvinden is echter al onderdeel van de in het

beheerplan opgenomen maatregelen en daarmee een factor die is meegewogen bij het vaststellen van het eindoordeel in de nda.

3.2.3 H91E0B Essen-iepenbossen

Onderbouwing nda

Er is nu nog sprake van een negatieve trend in de kwaliteit van het habitatype. De geborgde maatregelen in het beheerplan hebben volgens de herstelstrategie voor dit habitatype een grote effectiviteit. De trend zal daardoor omgebogen worden naar een positieve trend in de kwaliteit, mogelijk al op korte termijn en een uitbreiding van het habitatype op langere termijn. Vanwege de onderschrijding van de KDW speelt stikstofdepositie geen rol van betekenis meer.

Advies EA

De EA stelt dat er veel onzekerheden zijn verbonden aan het effect van geborgde maatregelen. In combinatie met in het verleden opgetreden verslechtering zou daarom het eindoordeel 'nee, tenzij' moeten worden gegeven.

Opvolging: deels

We passen het eindoordeel aan naar 'nee, tenzij', met als motivatie:

- De in deze bossen opgetreden verslechtingen dateren al van ver voor de aanwijzing. De maatregelen bieden voldoende waarborg tegen een nog verdere verslechtering.
- Stikstofdepositie is in 2030 voor dit habitatype geen knelpunt meer. Op 100% van de oppervlakte is er dan geen overschrijding van de KDW.
- Er is een trend naar langere perioden met weinig rivierafvoer in de zomer, een verder dalende rivierbodem maar ook periodiek hogere waterstanden in de winterperiode. Inundaties met rivierwater, en daarmee aanrijking met basen zal nog steeds blijven plaatsvinden. De insnijding van het zomerbed en de langere periodes met lage waterstanden in de zomer leiden echter tot verdroging, wat negatieve gevolgen heeft voor de kwaliteit van het habitatype en de mogelijkheden om het habitatype uit te breiden en te verbeteren. We gaan mee met het advies van de EA dat er ten aanzien van de hydrologie nog te veel onzekerheden zijn om nu vast te kunnen stellen dat verslechtering wordt voorkomen en uitbreiding en kwaliteitsverbetering van het habitatype binnen bereik is.

3.2.4 H91E0C Beekbegeleidende bossen

Onderbouwing nda

Er zijn geen specifieke maatregelen opgenomen en uitgevoerd voor dit habitatype. Stikstofdepositie is in 2030 bij geborgd beleid nog een beperkt knelpunt. Als gevolg van de aanzienlijke daling van de stikstofdepositie is bij voortzetting van bestaand beheer behoud van het habitatype geborgd.

Advies EA

De EA is van oordeel dat de conclusie over de beekbegeleidende bossen 'nee, tenzij', moet zijn vanwege de huidige opgetreden verslechtering en de vele onzekerheden over waterhuishouding, klimaat en fragmentatie, en de in de nda beschreven onzekerheden over de huidige staat en de effectiviteit van de maatregelen.

Opvolging : ja

We nemen dit advies over met als motivatie:

- Er is een trend naar langere perioden met weinig rivierafvoer in de zomer, een verder dalende rivierbodem maar ook periodiek hogere waterstanden in de winterperiode. Inundaties met rivierwater, en daarmee aanrijking met basen zal nog steeds blijven plaatsvinden. De insnijding van het zomerbed en de langere periodes met lage waterstanden in de zomer leiden echter tot

verdroging, wat negatieve gevolgen heeft voor de kwaliteit van het habitatype en de mogelijkheden om het habitatype uit te breiden en te verbeteren. We gaan mee met het advies van de EA dat er ten aanzien van de hydrologie nog te veel onzekerheden zijn om nu vast te kunnen stellen dat verslechtering wordt voorkomen en uitbreiding en kwaliteitsverbetering van het habitatype binnen bereik is.

3.2.5 H91F0 Droge hardhoutbossen

Onderbouwing nda

Er is nu nog sprake van een negatieve trend in de kwaliteit van het habitatype. De geborgde maatregelen in het beheerplan hebben volgens de herstelstrategie voor dit habitatype een grote effectiviteit. De trend zal daardoor omgebogen worden naar een positieve trend in de kwaliteit, mogelijk al op korte termijn en een uitbreiding van het habitatype op langere termijn. Vanwege de onderschrijding van de KDW speelt stikstofdepositie geen rol van betekenis meer.

Advies EA

De Ecologische Autoriteit is van oordeel dat de conclusie over de droge hardhoutbossen 'nee, tenzij', moet zijn vanwege de landelijk opgetreden verslechtering (gebaseerd op een bron uit 2008). Zowel stikstof als verzuring, beperkte omvang, beheer en ongunstige waterhuishouding zijn drukfactoren. Ook de huidige rivierdynamiek is ongunstig voor dit bostype. De nda (inclusief onderliggende documenten) biedt onvoldoende inzicht om te beoordelen of dit doel haalbaar is en of de verslechtering van de habitat kan worden voorkomen. De nda concludeert dat er zicht is op herstel, maar tevens noemt de nda onvoorspelbare factoren zoals klimaat.

Opvolging: ja

We passen het eindoordeel aan naar 'nee, tenzij', met als motivatie:

- We zijn het eens met de EA over de onzekerheden die er zijn over het voorkomen van verslechtering en het behalen van de instandhoudingsdoelen vanwege rivierkundige veranderingen die zijn opgetreden en mogelijk nog gaan optreden. Veranderingen in overstromingspatronen en morfodynamiek leiden mogelijk tot onvoldoende dynamiek, en daarmee onvoldoende basenaanvoer, om de kwaliteit van de hardhoutooibossen in stand te houden en nieuwe hardhoutooibossen succesvol te ontwikkelen.
- Stikstofdepositie is in 2030 voor dit habitatype geen knelpunt meer. Op 98,8% van de oppervlakte is er dan geen overschrijding van de KDW.
- Onzekerheden over klimaatverandering hoeven in deze ronde nda's nog niet te worden meegewogen in de eindoordelen.
- Verdere fragmentatie van dit habitatype ligt niet voor de hand. De bestaande arealen zijn goed beschermd.
- Het eventueel landelijk niet halen van de gunstige staat van instandhouding is niet relevant voor de beoordeling. Bovendien is de door de EA aangehaalde bron weinig actueel.

3.2.6 A122 Kwartelkoning

Onderbouwing nda

Stikstof is voor de kwartelkoning geen drukfactor van betekenis. De zeer negatieve trend van de broedpopulatie van de kwartelkoning in de Rijntakken van de laatste jaren heeft deels te maken met ontwikkelingen in het volledige Europese leefgebied van de soort. Vestiging van de soort is daarnaast sterk afhankelijk van een regime van late maaidata, of invoering van maatregelen als natuurbraak en akkerrandenbeheer (Hustings et al., 2018). De maatregelen in het beheerplan zijn hierop gericht, en zullen leiden tot versterking van de draagkracht van de Rijntakken voor de soort. Daarmee wordt de instandhoudingsdoelstelling, uitbreiding en kwaliteitsverbetering van het leefgebied gerealiseerd. Of

dit ook leidt tot herstel van de populatie tot aantallen die in de buurt van het populatiedoel komen is onzeker en hangt mede af van ontwikkelingen in het hele leefgebied van de soort (broedgebieden in Europa en overwinteringsgebieden in Afrika).

Advies EA

Het in de nda aangehaalde SOVON-rapport laat zien dat kwartelkoningen kunnen terugkeren als broedvogels in de Rijntakken als het beheer erop wordt aangepast en het leefgebied geschikt wordt gemaakt. De EA stelt dat het benodigde beheer zoals hierboven beschreven is nu niet is opgenomen in nda of beheerplan; het beheer is nu overwegend reactief en onvoldoende robuust voor deze soort. De nda (inclusief onderliggende documenten) geeft onvoldoende aangrijpingspunten om te beoordelen of het doel voor de kwartelkoning haalbaar is en trekt daarbij een te positieve conclusie. De EA is van oordeel dat de conclusie over de kwartelkoning een 'nee, tenzij' is, vanwege de huidige opgetreden verslechtering en de vele onzekerheden van het globaal, niet SMART beschreven beheer in de nda.

Opvolging: gedeeltelijk

We passen het eindoordeel aan naar 'ja, mits' op basis van de volgende argumentatie: De daling van de stikstofdepositie en de voorgestelde maatregelen bieden voldoende waarborg tegen een verdere verslechtering van de draagkracht van het leefgebied. Stikstofdepositie is voor de leefgebieden van deze soort bovendien geen knelpunt meer in 2030. Er is inderdaad nog wel onzekerheid over de vraag of uitbreiding en verbetering van het leefgebied voldoende gewaarborgd zijn, omdat de in het beheerplan opgenomen maatregelen t.a.v. uitstel van maai-beheer nog onvoldoende proactief (kunnen) worden ingezet.

3.2.7 A153 Watersnip

Onderbouwing nda

Stikstof is voor de watersnip geen drukfactor van betekenis. De zeer negatieve trend van de watersnip heeft mogelijk deels te maken met ontwikkelingen in het volledige Europese leefgebied van de soort. Vestiging van de soort is sterk afhankelijk van goede inrichting en beheer van extensief gebruikte natte graslanden (Hustings et al., 2018).

De maatregelen in het beheerplan zijn hierop gericht en zullen leiden tot versterking van de draagkracht van de Rijntakken voor de soort. Daarmee wordt de instandhoudingsdoelstelling, behoud van oppervlakte en kwaliteit van het leefgebied gerealiseerd. Of dit ook leidt tot herstel van de populatie tot aantallen die in de buurt van het populatiedoel komen is onzeker, en hangt mede af van ontwikkelingen in het hele leefgebied van de soort. Het eindoordeel is gebaseerd op de draagkracht van het gebied voor de watersnip, omdat maatregelen alleen hierop gericht kunnen worden. Omdat behoud van draagkracht geborgd is luidt het eindoordeel "ja".

Advies EA

De EA stelt dat de nda (inclusief beheerplan en onderliggende documenten) onvoldoende inzicht biedt om te beoordelen of het doel voor de watersnip haalbaar is en of de verslechtering van het leefgebied kan worden voorkomen. Ook zijn veranderingen in het leefgebied niet in beeld gebracht. De nda bevat geen overzicht of maatregelen voor watersnip gewerkt hebben en of er leefgebied bij is gekomen dat ook gekoloniseerd is door de soort. De EA is van oordeel dat de conclusie over de watersnip een 'nee, tenzij' is, vanwege de huidige opgetreden verslechtering en de vele onzekerheden van het globaal, niet SMART beschreven beheer in de nda. De EA ziet voor de watersnip wel dat er kansen liggen met nieuwe natte natuur en goed beheer, maar dit is nog niet voldoende onderbouwd in de nda en achtergrondrapporten.

Opvolging: geen

We passen om de volgen de redenen het eindoordeel niet aan:

- De vraag of verslechtering van het leefgebied is opgetreden is niet het criterium voor het bepalen van het eindoordeel. Dat is namelijk de verwachte toekomstige oppervlakte en kwaliteit van het leefgebied na het uitvoeren van de maatregelen uit het beheerplan én de autonome daling van de achtergronddepositie tot 2030, afgezet tegen de oppervlakte en kwaliteit op het moment van aanwijzing van het Natura 2000-gebied.
- De daling van de stikstofdepositie en de in het beheerplan voorgestelde maatregelen voor inrichting van voor de watersnip geschikte leefgebieden bieden voldoende waarborg tegen een verdere verslechtering.

3.3 Wooldse veen

Habitattype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H6230 Heischrale graslanden	J	NT	Nee	J
H7110A Actieve hoogvenen	JM	NT	Nee	JM
H7120 Herstellende hoogvenen	JM	NT	Nee	JM

3.3.1 H6230 Heischrale graslanden

Onderbouwing nda

Het habitattype H6230 Heischrale graslanden komt binnen het veengebied met een zeer kleine oppervlakte voor en met matige kwaliteit. Het is waarschijnlijk ontstaan door verdroging. Door vernatting van het veen t.b.v. hoogveenherstel zal het habitattype hier geleidelijk aan verdwijnen. In de randzone ontstaan echter goede condities voor de ontwikkeling van heischrale graslanden op de landschapsecologisch gezien juiste locaties. Verdere verslechtering wordt daarmee voorkomen, en de behoudsdoelstelling kan worden gerealiseerd.

Advies EA

Ondanks dat in het Wooldse Veen positieve effecten van de uitgevoerde maatregelen zichtbaar zijn, constateert de EA dat de nda niet voldoende onderbouwing biedt om te kunnen concluderen dat (toekomstige) verslechtering in het Wooldse Veen is uit te sluiten. Daarom onderschrijft de EA positieve eindconclusies voor de habitattypen niet. De EA geeft als redenen:

- De trends in omvang en kwaliteit van alle habitattypen vragen nog om een nadere onderbouwing.
- Er is nog niet voldoende inzicht in de ernst en omvang van knelpunten voor de habitattypen.
- Alle drie de habitattypen worden voortdurend fors overbelast door stikstof.
- Onzeker is of de geplande en uitgevoerde natuurherstelmaatregelen (zoals het noodzakelijke systeemherstel) bij de veel te hoge stikstofdepositie voldoende zijn.
- De uitgevoerde en geplande hydrologische herstelmaatregelen zijn niet kwantitatief zijn onderbouwd. Daarnaast is nog onvoldoende rekening gehouden met het optreden van langdurige droogteperioden die in de toekomst kunnen toenemen als gevolg van klimaatverandering.
- Voor hydrologisch herstel van het grensoverschrijdende hoogveencomplex zijn ook maatregelen aan Duitse zijde nodig.

De EA adviseert dan ook het eindoordelen aan te passen naar 'nee, tenzij'.

3.3.2 H7110A Actieve hoogvenen en H7120 Herstellende hoogvenen

Onderbouwing nda

Door de al uitgevoerde hydrologische herstelmaatregelen is er aantoonbaar sprake van een positieve trend in de oppervlakte en kwaliteit van hoogveenhabitats, ten opzichte van de situatie die er was op het moment van aanwijzing van het Natura 2000-gebied. Ook is er sprake van een dalende trend in de stikstofdepositie in het gebied. De combinatie van beide positieve factoren maakt het onwaarschijnlijk dat er in het Wooldse Veen een verslechtering gaat optreden ten opzichte van de situatie bij aanwijzing. Wel zijn er nog onzekerheden over het behalen van de verbeterdoelstellingen, vanwege de nog te hoge stikstofdeposities en de onzeker ontwikkelingen in het Duitse deel van het hoogveenengebied. Daarom is aan de hoogveenhabitats het eindoordeel 'ja, mits' gegeven.

Advies EA voor heischrale graslanden, actieve en herstellende hoogvenen

Ondanks dat in het Wooldse Veen positieve effecten van de uitgevoerde maatregelen zichtbaar zijn, constateert de EA dat de nda niet voldoende onderbouwing biedt om te kunnen concluderen dat (toekomstige) verslechtering in het Wooldse Veen is uit te sluiten. Daarom onderschrijft de EA positieve eindconclusies voor de habitattypen niet. De EA geeft als redenen:

- De trends in omvang en kwaliteit van alle habitattypen vragen nog om een nadere onderbouwing.
- Er is nog niet voldoende inzicht in de ernst en omvang van knelpunten voor de habitattypen.
- Alle drie de habitattypen worden voortdurend fors overbelast door stikstof.
- Onzeker is of de geplande en uitgevoerde natuurherstelmaatregelen (zoals het noodzakelijke systeemherstel) bij de veel te hoge stikstofdepositie voldoende zijn.
- De uitgevoerde en geplande hydrologische herstelmaatregelen zijn niet kwantitatief zijn onderbouwd. Daarnaast is nog onvoldoende rekening gehouden met het optreden van langdurige droogteperioden die in de toekomst kunnen toenemen als gevolg van klimaatverandering.
- Voor hydrologisch herstel van het grensoverschrijdende hoogveencomplex zijn ook maatregelen aan Duitse zijde nodig.
- Voor het habitatype herstellende hoogvenen is er sprake van een aanzienlijke afname van de oppervlakte.
- De oppervlakte van het habitatype actieve hoogvenen is gering en de uitbreiding die tussen 2013-2021 plaatsvond was beperkt. De actieve hoogvenen komen voornamelijk voor in verlande veenputjes en de vraag is in hoeverre actieve hoogvenen zich kunnen vestigen op het oude veen. Dat maakt dat dit habitatype kwetsbaar is voor de forse overbelasting met stikstof en grondwaterstanden die niet stabiel (hoog genoeg) zijn.

De EA adviseert dan ook de eindoordelen voor alle drie de habitattypen aan te passen naar ‘nee, tenzij’.

Opvolging

We passen vanwege de volgende argumentatie de eindoordelen niet aan:

- De onderbouwde verwachting is dat heischrale graslanden in grotere oppervlakte en met betere kwaliteit terugkomen in de randzone van het veen. De eerste tekenen (in de vorm van typische soorten planten) wijzen daarop en zijn waargenomen bij het bezoek aan het gebied met de EA. Het habitatype was ten tijde van de aanwijzing zeer summier aanwezig, met lage kwaliteit en op een locatie (direct naast het wandelpad) die weinig natuurlijk was. Het habitatype ontwikkelt zich door de uitgevoerde herstelmaatregelen nu op de plekken in de ecohydrologische gradiënt waar het ‘thuishoort’. Verslechtering t.o.v. moment aanwijzing is daarmee uitgesloten.
- In het Wooldse Veen is een duidelijke en stabiel positieve trend zichtbaar in de afgelopen decennia naar uitbreiding en verbetering van vegetaties die behoren tot actieve en herstellende hoogvenen. Deze trend heeft zich ook sinds de aanwijzing voortgezet. Hydrologische maatregelen in en rond het veen hebben hieraan in belangrijke mate aan bijgedragen. De recente maatregelen hebben geleid tot een stabielere vernatting van de randzone. Deze maatregelen zijn kwantitatief onderbouwd door (eco)hydrologisch onderzoek. Uit onderzoek naar hoogveenontwikkeling in 2013 en 2021 blijkt dat de oppervlakte H7110A Actief hoogveen is toegenomen, ondanks de droge jaren vanaf 2018. Hoewel dit niet expliciet in de nda is beschreven, is dit voor de provincie wel een reden om optimistisch te zijn over het hoogveenherstel in het Wooldse Veen. Het is onaannemelijk dat de positieve trend terug zal buigen naar een situatie die er was voor de aanwijzing.
- De stikstofdepositie op het gebied is weliswaar nog steeds veel te hoog, maar is sinds de aanwijzing wel sterk afgenomen en zal tot 2030 nog aanzienlijk verder dalen. De habitattypen in het gebied hebben zich ondanks deze te hoge depositie en dankzij het hydrologisch herstel positief ontwikkeld. Het is daarom niet te verwachten dat er bij verdere daling van de stikstofdepositie alsnog een verslechtering zal voordoen. Wel kan de te hoge stikstofdepositie een belemmering zijn voor verdere verbetering van de habitats.

- Ook in de afgelopen droge jaren heeft de verbetering doorgezet. De afname van de oppervlakte herstellend hoogveen die lijkt te zijn opgetreden op basis van de meest recente vegetatiekartering is verklaard in de nda en is feitelijk niet opgetreden. Het percentage afname dat de EA noemt is naar onze mening onjuist en veel te hoog, en niet gebaseerd op bronnen én de op vegetatiekarteringen gebaseerde cijfermatige analyse in de nda.
- Er zijn nog onzekerheden over de voortgang van het hoogveenherstel aan Duitse zijde. Als dit plaatsvindt geeft dat een sterke steun in de rug aan verbetering aan Nederlandse zijde.
- Omdat verslechtering niet optreedt maar aan de, weliswaar verwachte, verdere uitbreiding en verbetering nog onzekerheden kleven, is het eindoordeel 'ja, mits'.

3.4 Korenburgerveen

Habitattype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
	nda	Advies EA	Opvolging j/n	
H3130 Zwakgebufferde vennen	J	NT	Nee	J
H6230vka Heischrale graslanden, vochtig kalkarm	J	NT	Nee	J
H6410 Blauwgraslanden	J	NT	Deels, vanwege KDW	JM
H7110A Actieve hoogvenen	JM	NT	Nee	JM
H7120 Herstellende hoogvenen	JM	NT	Nee	JM
H7140A Trilvenen	J	NT	Nee	J
H7210 Galigaanmoerassen	J	NT	Nee	J
H91D0 Hoogveenbossen	J	NT	Nee	J
H91E0C Beekbegeleidende bossen	J	NT	Nee	J
H1166 Kamsalamander	J	NT	Nee	J

3.4.1 Samengevat voor alle habitattypen en Kamsalamander

Onderbouwing nda

In het Korenburgerveen zijn in de afgelopen decennia en ook in de afgelopen jaren grootschalige herstelmaatregelen uitgevoerd. Deze maatregelen laten zowel in het hydrologisch systeem (waterstanden) als in de biotische ontwikkeling (herstel van hoogveenhabitattypen) positieve resultaten zien. Verslechtering ten opzichte van de situatie die er op het moment van aanwijzing was is daarom volgens de provincie zeer onwaarschijnlijk. Hoewel de stikstofdepositie in de afgelopen decennia sterk is teruggedrongen is in het Korenburgerveen nog sprake van te hoge stikstofdeposities, die verdere uitbreiding van goed ontwikkelde hoogveenhabitattypen onzeker maakt. Deze habitattypen H7110A Actieve hoogvenen en H7120 Herstellende hoogvenen hebben daarom het eindoordeel 'Ja, mits' gekregen.

Advies EA

In haar advies over de nda Korenburgerveen adviseert de EA om de eindoordelen voor alle habitattypen aan te passen naar 'Nee, tenzij' en voor de kamsalamander naar 'Ja, mits'. De EA heeft daarbij geen specifieke adviezen gegeven voor individuele habitattypen. De EA geeft bij haar advies de volgende overwegingen:

Ondanks dat in het Korenburgerveen positieve effecten van de uitgevoerde maatregelen zichtbaar zijn constateert de EA dat de natuurdoelanalyse niet voldoende onderbouwing biedt om te kunnen concluderen dat (toekomstige) verslechtering in het gebied is uit te sluiten. Daarom onderschrijft de EA de positieve eindconclusies voor de habitattypen in de nda niet. De nda biedt onvoldoende onderbouwing om toekomstige verslechtering uit te sluiten.

Voor de habitattypen van de hoogveenkern (H7110A Actieve hoogvenen, H7120 Herstellende hoogvenen, H7140A Trilvenen en H91D0 Hoogveenbossen) geeft de EA de volgende overwegingen:

- Waargenomen trends in omvang en kwaliteit van alle habitattypen zijn onvoldoende gedocumenteerd. Zo ontbreken historische analyses van de voedselrijkdom van de standplaatsen en beschikbare metingen met recente grondwaterstanden, inclusief droge zomers.
- Herstelmaatregelen, waaronder hydrologisch herstel, zijn niet kwantitatief onderbouwd en houden nog geen rekening met toenemende droogte door klimaatverandering.

- De aanhoudende stikstofoverbelasting veroorzaakt negatieve effecten, zoals de groei van pijpenstrootje en berk, die onvoldoende zijn geanalyseerd. Veldbezoeken laten zien dat berk na eerdere beheermaatregelen weer sterk is teruggekomen.
- Het is onzeker of de huidige en geplande maatregelen effectief zijn onder de hoge stikstofdepositie.

Voor de habitattypen en soorten van de randzone (H6230 Heischrale graslanden, H6410 Blauwgraslanden, H3130 Zwakgebufferde vennen, H7210 Galigaanmoerassen geeft de EA de volgende overwegingen: Voor al deze typen geldt dat er sprake is van aanzienlijke overschrijding van de kritische depositiewaarden (KDW), met een kleine maar nog niet voldoende verbetering in 2030. Er zijn onzekerheden in de trendanalyses door methodologische verschillen tussen T0 en T1, zoals verschuivingen in locatie en veranderende oppervlakteschattingen. De EA constateert dat historische informatie over abiotiek, structuur en functie vaak ontbreekt en dat de effecten van uitgevoerde herstelmaatregelen nog niet gemonitord zijn. Stikstofoverbelasting, verzuring en nutriëntophoping blijven grote problemen, met risico's op verdroging, kwaliteitsverlies en beperkte ontwikkelingskansen voor deze habitats. Bovendien zijn er vervuilingrisico's in het toestromende grondwater. Voor de kamsalamander constateert de EA dat hoogveenherstel in het Korenburgerveen de doelen voor de kamsalamander kan beïnvloeden, met name binnen de formele Natura 2000-begrenzing. Hoewel de doelstelling gericht is op uitbreiding en verbetering van het leefgebied, is nog onzeker of deze haalbaar is, mede doordat aanvullende maatregelen onvoldoende in beeld zijn gebracht. De Autoriteit adviseert daarom om de huidige staat en bezetting van poelen binnen en buiten het gebied systematisch in kaart te brengen. Indien belangrijke leefgebieden door maatregelen buiten de Natura 2000-grens gaan vallen, kunnen de doelen binnen het beschermde gebied mogelijk niet worden gerealiseerd. Hierdoor wordt de conclusie bijgesteld van 'ja' naar 'ja, mits'.

Opvolging

Wij passen de eindoordelen niet aan, met uitzondering van H6410 Blauwgraslanden, vanwege de verlaging van de KDW na publicatie van de nda.

De argumentatie om de overige eindoordelen niet aan te passen is:

In het Korenburgerveen is een duidelijke en stabiele trend zichtbaar in de afgelopen decennia naar uitbreiding en verbetering van vegetaties die behoren tot actieve en herstellende hoogvenen, ondanks een aantal droge jaren. Deze trend heeft zich ook sinds de aanwijzing voortgezet. Uit de hoogveenkartering van 2021 blijkt dat het habitatype H7110A Actief hoogveen zich verder heeft uitgebreid. Hydrologische maatregelen in en rond het veen hebben hier sterk aan bijgedragen. De recente maatregelen hebben geleid tot een stabiele vernatting van zowel de hoogveenkern als de randzone. Hoewel deze ontwikkeling nog niet is geëvalueerd met behulp van monitoringgegevens is in het gebied duidelijk zichtbaar dat (grond)waterstanden zijn toegenomen en dat toestroming van grondwater naar en door de (zuidelijke)randzone plaatsvindt. De uitgevoerde maatregelen zijn kwantitatief onderbouwd door een LESA. Daarmee kan een weliswaar nog niet bevestigde maar wel betrouwbare voorspelling worden gedaan van de effecten van de maatregelen. Het is onaannemelijk dat de ingezette positieve trend terug zal buigen naar een situatie die er was van voor de aanwijzing, die aanmerkelijk slechter was dan de huidige situatie, zowel vanuit abiotisch als biotisch oogpunt. Ook in de afgelopen droge jaren heeft de verbetering doorgezet.

De onderbouwde verwachting is dat heischrale graslanden, blauwgraslanden, trilvenen en zwakgebufferde vennen in grotere oppervlakte terugkomen in de randzone van het Korenburgerveen, en dat de goede condities daarvoor zijn gecreëerd door inrichting van de randzone (verlagen voedselrijkdom) en hydrologisch herstel. De eerste tekenen (in de vorm van typische soorten planten) wijzen daar ook op. Verbetering van de kwaliteit van H6410 Blauwgraslanden is vanwege de sterke overschrijding van de KDW (net zoals bij de hoogveenhabitats) niet uitgesloten. Uiteraard zijn er altijd

toekomstige risico's op tegenvallers, maar de maatregelen zijn goed onderbouwd met onderzoek en de ontwikkelingen worden gemonitord zodat tijdig kan worden bijgestuurd. Op dit moment is er nog geen reden om bij te sturen. Vanaf het moment van aanwijzing een aanmerkelijke verbetering van omgevingscondities en habitatkwaliteit opgetreden, en er is nog steeds sprake van een stijgende lijn. Deze trend is in het Korenburgerveen voldoende zeker, ook wanneer er nog geen gedetailleerde metingen van de doorwerking van drukfactoren effecten van maatregelen in zijn betrokken. Verslechtering t.o.v. moment aanwijzing is daarmee uitgesloten, dus een eindoordeel 'ja' of 'ja, mits' is goed te motiveren.

3.5 Bekendelle

Habitatype	nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H9120 Beuken-eikenbossen met hulst	J	NT	Ja, vanwege KDW	NT
H9160A Eiken-haagbeukenbossen	JM	NT	Nee	JM
H91E0C Beekbegeleidende bossen	JM	NT	Ja	NT

Het eindoordeel voor H9120 Beuken-eikenbossen met hulst passen we in lijn met het advies van de EA aan vanwege de verlaging van de KDW na publicatie van de nda. Als gevolg van die verlaging is de overschrijding in 2030 nog dusdanig groot is dat verslechtering niet is uit te sluiten.

3.5.1 H9160A Eiken-haagbeukenbossen

Onderbouwing nda

Door uitvoering van de maatregelen in het beheerplan (hydrologisch herstel, ingrijpen soortensamenstelling en verwijderen van strooisel) zal de kwaliteit van dit habitatype geleidelijk verbeteren. Op termijn kan de oppervlakte toenemen. Zonering van de recreatie draagt bij aan vermindering van betreding en verstoring, waardoor de ondergroei zich beter kan ontwikkelen en verstoringsevoelige diersoorten in hogere dichtheden kunnen voorkomen. Dit wordt ondersteund door de daling van de stikstofdepositie. De uitvoering van maatregelen in het bovenstroomse deel van de Boven Slinge in Duitsland is vooralsnog niet in zicht. De gevolgen van klimaatverandering op waterkwaliteit en afvoerregime blijven een risico vormen. Het blijft daarom onzeker in welke mate kwaliteitstoename optreedt, en of deze duurzaam is. Als gevolg van de uitgevoerde wordt verslechtering van de habitattypen geborgd. Het eindoordeel is daarom “ja, mits”

Advies EA

De positieve eindconclusies voor het habitatype worden niet door de EA onderschreven

Het eindoordeel ‘ja, mits’ voor het habitatype eiken-haagbeukenbossen is niet voldoende onderbouwd: er is geen inzicht in de kwaliteitstrend en geen kwantitatief inzicht in hydrologische effecten van uitgevoerde en geplande maatregelen zodat er geen zekerheid is dat de verdroging voldoende wordt teruggedrongen.

Opvolging

We passen het eindoordeel voor H9160A niet aan op basis van de volgende argumentatie: De daling van de stikstofdepositie tot 2030 en de voorgestelde maatregelen bieden voldoende waarborg tegen een verslechtering ten opzichte van de situatie bij aanwijzing. De nda is bovendien een ex ante beoordeling, waardoor volledige zekerheid niet kan worden verkregen. De onderbouwing van de uitgevoerde maatregelen geeft ook vertrouwen dat verslechtering ten opzichte van de referentiesituatie is uitgesloten.

3.5.2 H91E0C Beekbegeleidende bossen

Onderbouwing nda

Door uitvoering van de maatregelen in het beheerplan (hydrologisch herstel, ingrijpen soortensamenstelling en verwijderen van strooisel) zal de kwaliteit van deze habitattypen geleidelijk verbeteren. Op termijn kan de oppervlakte toenemen. Zonering van de recreatie draagt bij aan vermindering van betreding en verstoring, waardoor de ondergroei zich beter kan ontwikkelen en

verstoringsgevoelige diersoorten in hogere dichtheden kunnen voorkomen. Dit wordt ondersteund door de daling van de stikstofdepositie tot onder de KDW. De uitvoering van maatregelen in het bovenstroomse deel van de Boven Slinge in Duitsland is vooralsnog niet in zicht. De gevolgen van klimaatverandering op waterkwaliteit en afvoerregime blijven een risico vormen. Het blijft daarom onzeker in welke mate kwaliteitstoename optreedt, en of deze duurzaam is. Als gevolg van de uitgevoerde maatregelen is behoud van de habitattypen geborgd. Het eindoordeel is daarom “ja, mits”

Advies EA

De positieve eindconclusies voor het habitatype worden niet door de EA onderschreven:

- Aangezien de trends in omvang en kwaliteit van alle habitattypen nog niet voldoende in beeld zijn;
- Aangezien de geplande hydrologische systeemmaatregelen die belangrijk zijn om de doelen te halen, (nog) niet zijn uitgewerkt. Daarbij komt dat de uitvoering onzeker is omdat die deels in Duitsland moet gebeuren;
- Gezien er onzekerheden zijn over de effectiviteit van uitgevoerde en geplande maatregelen, ook met het oog op klimaatverandering (paragraaf 2.6).
- Gezien de blijvende aanvoer van voedingsstoffen via het beekwater en via de lucht.

De EA adviseert dan ook de eindoordelen voor alle het habitatype aan te passen naar ‘Nee, tenzij’.

Opvolging

Voor H91E0C passen we het eindoordeel aan naar Nee, tenzij op basis van de volgende argumentatie: Uitvoering van maatregelen in Duitsland is noodzakelijk om piekafvoeren en afzet van voedselrijk slib in dit habitatype te verminderen. Deze maatregelen zijn wel opgenomen in het beheerplan maar de uitvoering ervan is onzeker. Verdere verslechtering van het habitatype kan daardoor niet worden uitgesloten.

3.6 Willinks Weust

Habitatype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H4030 Droge heiden	J	NT	Ja, vanwege KDW	NT
H5130 Jeneverbesstruwelen	NT		-	NT
H6230dkr Heischrale graslanden, droog kalkrijk	NT		-	NT
H6230vka Heischrale graslanden, vochtig kalkarm	NT		-	NT
H6410 Blauwgraslanden	NT		-	NT
H9120 Beuken-eikenbossen met hulst	J	NT	Ja, vanwege KDW	NT
H9160A Eiken-haagbeukenbossen	J	NT	Deels	JM
H91E0C Beekbegeleidende bossen	J	NT	Nee	J

We volgen het advies voor aanpassing van eindoordelen van de EA voor H4030 Droge heiden en H9120 Beuken-eikenbossen met hulst in verband met de verlaging van de KDW na publicatie van de nda. Als gevolg van die verlaging is de overschrijding in 2030 op deze habitattypen nog dusdanig groot is dat verslechtering niet is uit te sluiten.

3.6.1 H9160A Eiken-haagbeukenbossen

Onderbouwing nda

De oppervlakte en kwaliteit van het Habitatype H9160A Eiken-haagbeukenbossen zijn (waarschijnlijk) stabiel. Het hydrologisch herstel op de overgang van het kalkeiland naar de smeltwatergeul in combinatie met gerichte beheermaatregelen zullen leiden tot een verbetering van de abiotische condities en de structuur van het bos. In combinatie met de veroudering neemt de kwaliteit van het bos toe, waardoor verdere uitbreiding van kenmerkende soorten planten en dieren kan plaatsvinden. Als gevolg van geborgd beleid neemt de stikstofdepositie af en is er na 2030 op het grootste deel van het areaal eiken-haagbeukenbossen nog sprake van een matige overbelasting (met gemiddeld 130 mol N/ha/jaar). Vooralsnog kunnen negatieve effecten van stikstof nog blijven optreden door de waarschijnlijk hoge stikstofgehalten in de bodem. Behoud van het habitatype is echter geborgd, en de vooruitzichten voor kwaliteitsverbetering zijn bij deze stikstofdepositieniveaus aannemelijk. Het eindoordeel voor H9160A Eiken-haagbeukenbossen is daarom 'ja'.

Advies EA

De EA is van mening dat de positieve eindconclusies voor habitattypen van bossen in de nda niet voldoende onderbouwd zijn:

- Trends in oppervlakte en kwaliteit van de habitattypen zijn niet voldoende duidelijk en de conclusies over deze trends zijn niet voldoende onderbouwd.
- De effectiviteit van maatregelen is onvoldoende in beeld om de positieve eindconclusies te onderbouwen.
- Er zijn onvoldoende abiotische gegevens (met name hydrologische gegevens) beschikbaar om te kunnen onderbouwen dat herstelmaatregelen effectief zijn en de doelen voor de genoemde typen gehaald kunnen worden.
- Voor deze habitattypen geldt eveneens dat negatieve effecten op het realiseren van de doelen niet uit te sluiten zijn door 1) het ontbreken van een eenduidige en goed onderbouwde conclusie over de drainerende werking van de groeves, 2) de toestroming van met nitraat, sulfaat en fosfaat verrijkt water via het grondwater en via maaiveldafvoer.

- De nda is te optimistisch over de ontwikkeling van de habitattypen bij de door AERIUS geprognosticeerde afname van de stikstofdepositie.

Opvolging

Op basis van het advies van de EA passen we het eindoordeel voor H9160A Eiken-Haagbeukenbossen aan naar 'ja, mits'.

Gezien de stabiele trend het onderbouwde positieve effect van de uitgevoerde herstelmaatregelen en de afstand van dit habitatype tot de groeves, is het niet aannemelijk dat de condities voor het habitatype verslechteren. Ook neemt de stikstofdepositie steeds verder af. Verslechtering van het habitatype ten opzichte van het moment van aanwijzen is daarmee uitgesloten. Omdat er onzekerheden zijn t.a.v. kwaliteitsverbetering, zoals aangegeven door de EA, is een aanpassing van eindoordeel naar 'ja, mits' gerechtvaardigd.

3.6.2 H91E0C Beekbegeleidende bossen

Onderbouwing nda

Het habitatype staat in 2030 niet meer onder invloed van te hoge stikstofdepositie. Deze is ook bij geborgd beleid in 2030 al ruim lager dan de KDW. De hydrologische herstelmaatregelen en het beheer van niets doen (met eventueel bestrijding van exoten) zullen leiden tot een verbetering van de abiotische condities en verhoging van de soortenrijkdom van het habitatype. Voorkomen van verslechtering van het habitatype ten opzichte van het moment van aanwijzing is daarmee geborgd en de kwaliteitsverbetering is binnen bereik. Het eindoordeel voor H91E0C is daarom 'ja'.

Advies EA

Zie H9160A Eiken-haagbeukenbossen

Opvolging: geen

Gezien de huidige zeer matige kwaliteit van het habitatype, het onderbouwde positieve effect van de uitgevoerde herstelmaatregelen en daling van de depositie tot onder de KDW, is het niet aannemelijk dat de condities voor het habitatype nog verder verslechteren. Verslechtering van het habitatype is daarmee uitgesloten. Het is zeer aannemelijk dat door het uitgevoerde systeemherstel de condities voor het habitatype verbeteren waardoor kwaliteitsherstel ten opzichte van de referentiesituatie binnen bereik komt.

3.7 Stelkampsveld

Habitattype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H3130 Zwakgebufferde vennen	JM	NT	Nee	JM
H4010A Vochtige heiden	J	NT	Nee	J
H4030 Droge heiden	J	NT	Ja, vanwege KDW	NT
H6230dka Heischrale graslanden, droog kalkarm	NT	NT	-	NT
H6230vka Heischrale graslanden, vochtig kalkarm	NT	NT	-	NT
H6410 Blauwgraslanden	J	NT	Ja, vanwege KDW	NT
H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen	J	NT	Nee	J
H7230 Kalkmoerassen	J	NT	Ja, vanwege KDW	NT
H9120 Beuken-eikenbossen met hulst	J	NT	Ja, vanwege KDW	NT
H91E0C Beekbegeleidende bossen	JM	NT	Nee	JM
H1166 Kamsalamander	JM	NT	Nee	JM

3.7.1 Samengevat voor alle habitattypen en Kamsalamander

Onderbouwing nda

In de nda is aan de habitattype H6230 (twee subtypen) het eindoordeel 'Nee, tenzij' gegeven. Het is onzeker of de huidige negatieve trend wordt omgebogen om behoud mogelijk te maken en kwaliteitsverbetering te realiseren. De mogelijkheden in het Stelkampsveld voor een toename van het habitattype met goede kwaliteit zijn gunstig vanwege het uitgevoerde systeemherstel, maar worden nog beperkt door de blijvend hoge stikstofdeposities. Daardoor is behoud onzeker en zijn uitbreiding en verbetering nog niet in zicht.

Aan H3130 Zwakgebufferde vennen, H91E0C en de kamsalamander is in de nda een eindoordeel 'Ja, mits' gegeven. Vanwege het (hydrologisch) herstel in het gebied worden de condities voor deze habitats en het leefgebied van de kamsalamander aanzienlijk beter, waardoor verslechtering wordt voorkomen. Hoge stikstofdeposities en onzekerheid over de mate waarin het hydrologisch herstel ook doorwerkt naar uitbreiding en kwaliteitsverbetering zijn redenen voor de 'Ja, mits'.

Aan de overige habitattypen is in de nda een eindoordeel 'Ja' gegeven. Vanwege het (hydrologisch) herstel en de optredende daling van de stikstofdeposities worden de condities zodanig dat verslechtering wordt voorkomen. Voor H4030 Droge heiden en H91E0C Beuken-eikenbossen met hulst is geen sprake van verbeterdoelstellingen. Voor de overige habitattypen met een eindoordeel 'Ja' (H4010A Vochtige heiden, H6410 Blauwgraslanden, H7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen en H7230 Kalkmoerassen zijn, vanwege de hiervoor genoemde redenen, ook de uitbreidings- en/of verbeterdoelstellingen binnen bereik.

Advies EA

De EA vindt de eindoordelen in de nda te positief en adviseert om deze aan te passen. Ze doet geen specifieke en concrete voorstellen voor aanpassing van de eindoordelen. Gezien de tekst van het advies gaan we er van uit dat ze stellen dat verslechtering voor al deze habitattypen niet is uitgesloten en dat ze dus voorstellen om een 'nee, tenzij' eindoordeel te geven aan alle habitattypen en de kamsalamander. Het advies van de EA t.a.v. de aanpassing van de eindoordelen kan als volgt worden samengevat.

Voor de habitattypen kan de EA zich niet vinden in de veelal positieve eindconclusies. De EA oordeelt dat de nda om de volgende redenen te weinig onderbouwing bevat om nu positieve conclusies te kunnen trekken:

- Voor een aantal biotische en abiotische parameters zijn er onvoldoende gegevens om nu al een positief eindoordeel te geven over het voorkomen van verslechtering en het binnen bereik zijn van natuurdoelen voor droge heiden, vochtige heiden, zwakgebufferde vennen, pioniervegetaties met snavelbiezen en beuken-eikenbossen met hulst. Voor heischrale graslanden, kalkmoerassen, blauwgraslanden en vochtige alluviale bossen zijn de trends negatief of mogelijk negatief.
- De nda is te optimistisch is over de toekomstige positieve effecten op de habitattypen als de stikstofdepositie volgens de prognoses van AERIUS afneemt. De herstelkansen van heischrale graslanden, blauwgraslanden en kalkmoerassen worden beperkt door de beschikbaarheid van zaden.
- De nda stelt dat onzeker is of de bron- en herstelmaatregelen voor de meeste habitattypen (behalve beuken-eikenbossen met hulst) en de kamsalamander voldoende effect zullen hebben op korte termijn. Daarom zijn volgens de nda aanvullende overlevingsmaatregelen nodig. Bij beuken-eikenbossen met hulst geeft de nda aan dat sprake is van toename van braam, dat de abiotiek onduidelijk is en dat voorlopig nog sprake is van een te hoge stikstofdepositie. Ook dit impliceert een negatiever eindoordeel.
- Er blijft sprake van voortdurende stikstofoverbelasting.
- De effectiviteit hydrologische maatregelen is onzeker, mede door droge zomers. Er is onzekerheid over de afdoende doorwerking van uitgevoerde en geplande hydrologische maatregelen voor de standplaatscondities van zwakgebufferde vennen, vochtige heiden, heischrale graslanden, blauwgraslanden, pioniervegetaties met snavelbiezen, kalkmoerassen en vochtige alluviale bossen mede door recente droge zomers.
- Een aantal trends is negatief, veel gegevens over abiotiek staan niet in de nda, de al uitgevoerde maatregelen zijn nog niet geëvalueerd, de stikstofdepositie blijft de komende decennia nog veelal boven de KDW's liggen en klimaatverandering zal vermoedelijk tot meer en langdurigere droge periodes leiden. Daarom adviseert de EA om de positieve eindoordelen voor zwakgebufferde vennen, vochtige heiden, droge heiden, blauwgraslanden, pioniervegetaties met snavelbiezen, kalkmoerassen, beuken-eikenbossen met hulst, vochtige alluviale bossen en leefgebied van kamsalamander bij te stellen. Verslechtering is bij alle habitattypen en leefgebied van kamsalamander niet uit te sluiten.

Opvolging H3130 Zwakgebufferde vennen: niet

Er is een positieve trend in de oppervlakte van vegetaties die behoren tot zwakgebufferde vennen. De trend in de kwaliteit is onduidelijk, maar vrijwel alle kenmerkende soorten komen voor, wat wijst op een goed ontwikkelde vegetatie. De hydrologische condities voor het habitatype zijn inmiddels gunstiger, door het opzetten van de regionale grondwaterstand en herstel van grondwaterstromingen naar de vennen. Hierdoor zijn vrijwel permanent natte en goed gebufferde omstandigheden aanwezig. Omdat in de heringerichte terreinen de voedselrijkdom is verlaagd en bemestingsinvloeden uit de omgeving zijn opgeheven wordt voldaan aan de eisen ten aanzien van voedselrijkdom. Het habitatype heeft zich kunnen vestigen en uitbreiden in eerder herstelde vennen met goed ontwikkelde vegetaties, ondanks de hoge stikstofdeposities. De goede buffering door de toestroming van basenrijk grondwater voorkomt vooralsnog verzurende effecten van de stikstofdepositie. Verslechtering is daarmee uitgesloten.

Wel kan het op termijn nodig zijn om periodiek extra beheermaatregelen uit te voeren om effecten van vermesting (ophoping organische stof in waterbodem, vergrassing, verruiging, verstruweling) te voorkomen of te niet te doen. Behoud van het habitatype in Stelkampsveld is daarmee geborgd. De mogelijkheden in het Stelkampsveld voor een toename van het habitatype met goede kwaliteit zijn enerzijds gunstig vanwege het uitgevoerde systeemherstel en het creëren van nieuwe laagtes in kansrijke gebieden, maar anderzijds ongunstig door de blijvend hoge stikstofdeposities.

Omdat behoud is geborgd maar verbetering van de kwaliteit onzeker is luidt het eindoordeel 'ja, mits'. We handhaven dit eindoordeel.

Opvolging H4010A Vochtige heiden: niet

Vochtige heiden komen in Stelkampsveld voor met een stabiele oppervlakte en kwaliteit. De hydrologische condities voor het habitatype zijn inmiddels gunstig, door het opzetten van de regionale grondwaterstand. Hierdoor zijn ook aan de bovenkant van de gradiënt voldoende vochtige omstandigheden aanwezig voor de ontwikkeling en de instandhouding van vochtige heiden. Omdat in de heringerichte terreinen de voedselrijkdom is verlaagd door het verwijderen van de bouwvoor en bemestingsinvloeden uit de omgeving zijn opgeheven, wordt voldaan aan de eisen ten aanzien van voedselrijkdom. De genomen herstelmaatregelen zullen naar verwachting leiden tot een aanzienlijke uitbreiding van de bestaande arealen vochtige heide (uitbreiding met 5-10 ha is mogelijk). Op de bestaande locaties zal de huidige overwegend al goede kwaliteit zich in de komende periode kunnen handhaven of verbeteren.

Mogelijk worden deze condities beter door het uitgevoerde hydrologisch herstel, de afgeplagde percelen die geschikt zijn voor pioniervegetaties. Er is in 2030 nog sprake van overschrijding van de KDW. Het is waarschijnlijk dat dit ook geldt voor toekomstige voorkomens van het habitatype in de omgevormde gebieden. Omdat er op de locaties waar het habitatype zich verder kan ontwikkelen weinig nalevering van stikstof uit de bodem plaatsvindt, zijn de vooruitzichten voor uitbreiding van het habitatype met goede kwaliteit gunstig bij een dergelijk niveau van stikstofdepositie. Behoud van het habitatype in Stelkampsveld is geborgd. De mogelijkheden in het Stelkampsveld voor een toename van het habitatype met goede kwaliteit zijn gunstig vanwege het uitgevoerde systeemherstel en het creëren van nieuwe standplaatsen maar worden mogelijk beperkt door de nog te hoge stikstofdepositie. Het eindoordeel 'ja' is daarmee goed onderbouwd en we volgen het advies van de EA niet.

Opvolging H6410 Blauwgraslanden: deels

Blauwgraslanden komen in Stelkampsveld voor met een (waarschijnlijk) negatieve trend in de oppervlakte en kwaliteit. Waarschijnlijk is dit het gevolg van een combinatie van verzuring en verdroging als gevolg van de situatie van voor de uitvoering van de herstelmaatregelen in combinatie met een te hoge stikstofdepositie. Het voorkomen van het habitatype op de huidige locaties is na het uitvoeren van het hydrologisch herstel gewaarborgd, omdat het habitatype hier kan voorkomen op de herstellende gradiënten die aanwezig zijn tussen relatief droog en nat en tussen zeer basenrijk en licht zuur. De in de eerste beheerplanperiode uitgevoerde omvorming in delen van het gebied, biedt kansen voor uitbreiding van blauwgraslanden. Hier zijn abiotische condities ontstaan die de ontwikkeling van blauwgraslanden mogelijk maken. Op termijn kan de oppervlakte toenemen tot naar verwachting maximaal enkele hectaren. In 2030 is nog sprake van overschrijding van de KDW voor het habitatype. Dit geldt ook voor de locaties waar het type zich zou kunnen uitbreiden in de omgevormde gebiedsdelen.

De mogelijkheden in het Stelkampsveld voor een behoud van het habitatype zijn gunstig vanwege het uitgevoerde systeemherstel. De nu nog negatieve trend zal daarmee mogelijk worden omgebogen. Als gevolg van de verlaging van de KDW is de overschrijding in 2030 echter nog dusdanig groot is dat verslechtering niet is uit te sluiten. We passen het eindoordeel daarom aan tot 'Nee, tenzij'.

Opvolging 7150 Pioniervegetaties met snavelbiezen: niet

Pioniervegetaties met snavelbiezen komen in Stelkampsveld voor met een stabiele oppervlakte en kwaliteit. De hydrologische condities voor het habitatype zijn inmiddels gunstig, door het opzetten van de regionale grondwaterstand. Hierdoor zijn er voldoende vochtige omstandigheden aanwezig voor de ontwikkeling en de instandhouding van vochtige heiden met daarbinnen pioniervegetaties. Omdat in de heringerichte terreinen de voedselrijkdom is verlaagd en bemestingsinvloeden uit de omgeving zijn opgeheven wordt voldaan aan de eisen ten aanzien van voedselrijkdom. Omdat er op

de locaties waar het habitatype zich verder kan ontwikkelen veelal sprake is van (vrijwel) kaal zand zal weinig nalevering van stikstof en fosfaat uit de bodem plaatsvinden en zijn de vooruitzichten voor uitbreiding van het habitatype met goede kwaliteit gunstig. Behoud van het habitatype in Stelkampsveld is geborgd.

De mogelijkheden in het Stelkampsveld voor een toename van het habitatype met goede kwaliteit zijn gunstig vanwege het uitgevoerde systeemherstel en het creëren van nieuwe standplaatsen met gunstige condities in de omgevormde gebieden. Gezien de hoge stikstofdepositie is nog onzeker of de herstelmaatregelen zullen leiden tot een uitbreiding van de nu aanwezige arealen met pioniervegetaties. Het eindoordeel blijft 'Ja'

Opvolging H91E0C Beekbegeleidende bossen: niet

Het habitatype komt in Stelkampsveld voor langs de Oude Beek met een negatieve trend in de oppervlakte en kwaliteit. Waarschijnlijk is dit het gevolg van een combinatie van verzuring en verdroging als gevolg van de situatie van voor de uitvoering van herstelmaatregelen in combinatie met een destijds te hoge stikstofdepositie. In 2030 is er geen sprake meer van overbelasting met stikstof. Uitvoering van de geborgde hydrologische maatregelen is bewezen effectief. Als gevolg daarvan zal de invloed van basenrijk grondwater toenemen, wat leidt tot betere buffering van de standplaatsen en stabielere grondwaterstanden. Het is echter onduidelijk of de maatregelen ver genoeg gaan om dit te realiseren en of herstel en uitbreiding op afzienbare termijn plaatsvinden. De grondwaterstanden zakken nog te ver uit voor het uitbreiden en verbeteren van dit type bos. Het behoud van het habitatype op de huidige locaties is bij uitvoering van de geborgde beheermaatregelen wel geborgd. Omdat verdere verslechtering uitgesloten maar het realiseren van de uitbreidings- en verbeterdoelstelling nog onzeker blijft het eindoordeel "ja, mits".

Opvolging overige habitattypen

Het eindoordeel voor H4030 Droge heiden, H7230 Kalkmoerassen en H9120 Beuken-eikenbossen met hult passen we aan naar 'Nee, tenzij' vanwege de verlaging van de KDW die na publicatie van de nda is doorgevoerd. Als gevolg van deze verlaging is de overschrijding in 2030 nog dusdanig groot is dat verslechtering niet is uit te sluiten.

Kamsalamander

Voor de kamsalamander passen we het eindoordeel niet aan. De uitgevoerde maatregelen voor o.a. zwakgebufferde vennen dragen bij aan een versterking van leefgebied van de kamsalamander. Deze populatie maakt deel uit van een grotere populatie van de oostelijke Achterhoek. Behoud en eventueel versterking van de verbindingen met die populaties is voorwaarde voor het behoud van de populatie in Stelkampsveld. Behoud van de oppervlakte en kwaliteit van het huidige leefgebied van de kamsalamander in het Stelkampsveld is geborgd. Vanwege het ontbreken van gegevens over de ontwikkeling van de populatie van de kamsalamander in Stelkampsveld is het echter onzeker of de uitbreidings- en verbeterdoelstellingen in zicht zijn. Het eindoordeel blijft daarom 'ja, mits'.

3.8 Landgoederen Brummen

Habitatype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H3130 Zwakgebufferde vennen	NT	-	-	NT
H4010A Vochtige heiden	J	NT	Deels	JM
H6230 Heischrale graslanden	NT	-	-	NT
H6410 Blauwgraslanden	JM	NT	Ja vanwege KDW	NT
H9120 Beuken-eikenbossen met hulst	J	-	Ja vanwege KDW	NT
H91E0C Beekbegeleidende bossen	J	JM of NT	Nee	J
H1166 Kamsalamander	NT	-	-	NT

Voor Landgoederen Brummen hebben we het eindoordeel van de nda voor H6410 Blauwgraslanden aangepast naar 'nee, tenzij', vanwege de verlaging van de KDW. Als gevolg van die verlaging is de overschrijding in 2030 nog dusdanig groot is dat verslechtering niet is uit te sluiten. Hier komt het eindoordeel dus overeen met het advies van de EA. Het eindoordeel van H9120 Eikenbeukenbossen met hulst hebben we aangepast naar 'nee, tenzij', vanwege de verlaging van de KDW. Het advies van de EA over het eindoordeel voor H4010A Vochtige heiden nemen we deels over.

3.8.1 H4010A Vochtige heiden

Onderbouwing nda

De oppervlakte van H4010A Vochtige heiden is als gevolg van uitgevoerde maatregelen in de afgelopen periode toegenomen. Daarmee is behoud en uitbreiding van de oppervlakte van het habitatype geborgd. De herstel- en beheermaatregelen leiden naar verwachting tot een verbetering van de kwaliteit van de vochtige heiden.

De mogelijkheden in Landgoederen Brummen voor een toename van het habitatype met goede kwaliteit zijn gunstig vanwege het uitgevoerde systeemherstel en de verminderde stikstofdepositie. Dit leidde tot het eindoordeel 'ja'.

Advies EA

De EA oordeelt dat de nda om de volgende redenen te weinig onderbouwing bevat om nu positieve conclusies te kunnen trekken:

- Er zijn voor een aantal biotische en abiotische parameters onvoldoende gegevens om een positief eindoordeel te geven over het voorkomen van verslechtering en het binnen bereik zijn van natuurdoelen.
- De nda is te optimistisch over de toekomstige positieve effecten op de habitattypen als de stikstofdepositie volgens de prognoses van AERIUS afneemt. De herstelkansen van heischrale graslanden, blauwgraslanden en kalkmoerassen¹ worden beperkt door de beschikbaarheid van zaden. Daarnaast zal de stikstofdepositie voor vochtige heiden, blauwgraslanden, beuken-eikenbossen met hulst en pioniervegetaties met snavelbiezen waarschijnlijk (grotendeels) nog boven de KDW liggen vanwege recente bijstelling van de KDW's.
- De nda stelt dat onzeker is of de bron- en herstelmaatregelen voor de meeste habitattypen voldoende effect zullen hebben op korte termijn. Daarom zijn volgens de nda aanvullende overlevingsmaatregelen nodig. Dit impliceert een negatiever eindoordeel dan 'ja' of 'ja, mits', zoals respectievelijk voor vochtige alluviale bossen en blauwgraslanden is gegeven.
- Er blijft sprake van voortdurende stikstofoverbelasting.

Opvolging: deels

De daling van de stikstofdepositie en de voorgestelde maatregelen bieden voldoende waarborg tegen een verslechtering in de toekomst, vergeleken met het moment van aanwijzing. De achtergronddepositie is in 2030 verder gedaald naar gemiddeld ca. 1206 mol N/ha/jaar, wat niet heel ver meer boven de aangepaste KDW ligt. Of de maatregelen en de aanwezige zaadbank voldoende zijn om kwalitatief goede vochtige heiden te creëren zal moeten blijken uit monitoring. De KDW voor het habitatype is naar beneden bijgesteld. We delen met de EA dat dit onvoldoende zekerheid levert over het behalen van de verbeterdoelen voor het habitatype. Het eindoordeel is daarom 'ja, mits'.

3.8.2 H6410 Blauwgraslanden

Onderbouwing nda

Het eindoordeel voor H6410 Blauwgraslanden in de nda was 'ja, mits', vanwege de onzekerheid of de hydrologische maatregelen voldoende zullen zijn om tot uitbreiding en kwaliteitsverbetering van het habitatype te leiden. Ook de nog te hoge stikstofdepositie speelt daarbij een rol.

Advies EA

De EA oordeelt dat de nda om de volgende redenen te weinig onderbouwing bevat om nu positieve conclusies te kunnen trekken:

- Er zijn voor een aantal biotische en abiotische parameters onvoldoende gegevens om een positief eindoordeel te geven over het voorkomen van verslechtering en het binnen bereik zijn van natuurdoelen.
- De nda is te optimistisch over de toekomstige positieve effecten op de habitattypen als de stikstofdepositie volgens de prognoses van AERIUS afneemt. De herstelkansen van heischrale graslanden, blauwgraslanden en kalkmoerassen² worden beperkt door de beschikbaarheid van zaden. Daarnaast zal de stikstofdepositie voor vochtige heiden, blauwgraslanden, beuken-eikenbossen met hult en pioniervegetaties met snavelbiezen waarschijnlijk (grotendeels) nog boven de KDW liggen vanwege recente bijstelling van de KDW's.
- De nda stelt dat onzeker is of de bron- en herstelmaatregelen voor de meeste habitattypen voldoende effect zullen hebben op korte termijn. Daarom zijn volgens de nda aanvullende overlevingsmaatregelen nodig. Dit impliceert een negatiever eindoordeel dan 'ja' of 'ja, mits', zoals respectievelijk voor vochtige alluviale bossen en blauwgraslanden is gegeven.
- Er blijft sprake van voortdurende stikstofoverbelasting.

Opvolging: ja

De daling van de stikstofdepositie en de voorgestelde maatregelen bieden voldoende waarborg tegen een verslechtering in de toekomst, vergeleken met het moment van aanwijzing. De achtergronddepositie is in 2030 verder gedaald naar gemiddeld ca. 1375 mol N/ha/jaar, wat nog steeds ver boven de aangepaste KDW ligt. Of de maatregelen en de aanwezige zaadbank voldoende zijn om kwalitatief goede blauwgraslanden te creëren zal moeten blijken uit monitoring. De KDW voor het habitatype is naar beneden bijgesteld. Samen levert dit onvoldoende zekerheid over het voorkomen van verslechtering en het behalen van de verbeterdoelen voor het habitatype. We stellen het eindoordeel daarom bij naar 'nee, tenzij'.

3.8.3 H91E0C Beekbegeleidende bossen

Onderbouwing nda

In de eerste beheerplanperiode is de oppervlakte afgenomen tot ongeveer 16 hectare, mogelijk als gevolg van verdroging. De kwaliteit is echter wel stabiel gebleven. Om een verdere afname te stoppen en het oppervlak op het oude niveau terug te brengen zijn verdergaande hydrologische herstelmaatregelen gepland. Deze leiden tot vernatting en versterkte toestroming van basenrijk

grondwater. Uitbreiding van beekbegeleidende bossen wordt daarnaast nagestreefd door actieve omvorming van bossen die nog niet kwalificeren en aanplant/ontwikkeling van nieuw alluviaal bos. Stikstofdepositie is voor het habitatype geen relevante drukfactor meer na uitvoering geborgd beleid. De vooruitzichten voor herstel en kwaliteitsverbetering zijn gunstig. Het eindoordeel luidt daarom 'ja'.

Advies EA

Een aantal trends is negatief, de reeds uitgevoerde maatregelen zijn nog niet geëvalueerd, de stikstofdepositie blijft de komende decennia vaak nog boven de KDW's liggen en klimaatverandering gaat vermoedelijk tot meer en langdurigere droge periodes leiden. Daarom adviseert de EA het positieve eindoordeel voor (o.a.) vochtige alluviale bossen bij te stellen. Vanuit het voorzorgsbeginsel is verslechtering niet uit te sluiten.

Opvolging: niet

Wij passen het eindoordeel niet aan. De daling van de stikstofdepositie en de voorgestelde maatregelen bieden voldoende waarborg tegen een verdere verslechtering en vooruitzicht op kwaliteitsverbetering op termijn. De depositie is in 2030 vrijwel nergens meer (98,6% van de oppervlakte) boven de KDW. Effecten van klimaatverandering zijn nog niet meegenomen in deze nda. De in het gebied uitgevoerde en nog uit te voeren maatregelen leiden tot verbetering van de hydrologische situatie. Verslechtering is daarmee uitgesloten, en kwaliteitsverbetering (ten opzichte van het moment van aanwijzing) ligt binnen bereik. We handhaven het eindoordeel 'ja'.

3.9 De Bruuk

Habitattype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H6230vka Heischrale graslanden, vochtig kalkarm	NT	NT	-	NT
H6410 Blauwgraslanden	J	NT	Deels, vanwege KDW	JM
H7140A Trilvenen	J	NT	Nee	J
H7230 Kalkmoerassen	J	NT	Nee	J

3.9.1 Samengevat voor alle habitattypen

Advies EA:

De EA vindt de eindoordelen te optimistisch en niet voldoende onderbouwd:

- De trends zijn in de nda niet goed onderbouwd. De referentiedata zijn niet duidelijk, net als de natuuroppervlakte en -kwaliteit op het moment dat het gebied aangemeld werd als een Natura 2000-gebied (T0). Niet uit te sluiten is dat de geïdentificeerde positieve trends in natuuroppervlakte sinds de referentiedata deels voortkomen uit de manier van beoordelen. Dit laatste staat ook in de nda.
- In de eerste beheerplanperiode zijn veel maatregelen genomen om de hydrologische situatie te verbeteren. In de nda is aangegeven dat de belangrijkste hydrologische problemen hiermee zijn opgelost. Dit is niet voldoende onderbouwd en dat betreft bijvoorbeeld de diepe ontwateringsgangen aan de noordzijde van het gebied. Niet beschreven is het effect van de droge zomers vanaf 2018. Bij de natuurbeheerder zijn negatieve contra-indicaties bekend over de ontwikkeling van diepe en ondiepe grondwaterstanden, die nog niet in de nda zijn opgenomen. Deze gegevens zijn tijdens een veldbezoek van de EA besproken en wijzen op een structurele beïnvloeding van het diepere grondwater.
- De nda bevat te weinig gegevens over de huidige abiotische kwaliteit (bodemchemie en waterkwaliteit). Daardoor is er geen onderbouwing dat in de toekomst aan de vereiste abiotische condities zal worden voldaan en dat herstelmaatregelen effectief zullen zijn.
- De nda is te optimistisch over de toekomstige positieve effecten op de habitattypen bij afname van de stikstofdepositie volgens de prognoses van AERIUS.

Opvolging H6410 Blauwgraslanden: deels

Voor De Bruuk hebben we het eindoordeel van de nda voor H6410 Blauwgraslanden aangepast naar 'ja, mits', vanwege de verlaging van de KDW. Als gevolg van die verlaging is de overschrijding in 2030 nog dusdanig groot is dat onzeker is dat verbeterdoelen binnen bereik komen.

In De Bruuk zijn voldoende aanwijzingen dat oppervlakte en kwaliteit van het habitattype stabiel zijn of zich in de afgelopen decennia positief hebben ontwikkeld, los van de exacte referentiedatum die daarvoor zou moeten worden gebruikt.

Er zijn (na de droge zomer van 2018) veel hydrologische maatregelen genomen en een aantal extra maatregelen is opgenomen in het tweede beheerplan. Wellicht levert dit nog geen volledig systeemherstel op, maar de hydrologische omstandigheden zijn aanzienlijk verbeterd. Dit geeft het vertrouwen dat verslechtering van habitattypen in de toekomst wordt voorkomen.

De oppervlakte en vegetatiekundige kwaliteit van H6410 Blauwgraslanden is in de afgelopen periode toegenomen. Als gevolg van de geborgde hydrologische systeemmaatregelen, beheermaatregelen en versterking van de connectiviteit met andere (vergelijkbare) natuurgebieden zal het habitattype ten opzichte van het moment van aanwijzing niet meer verslechteren en kan de oppervlakte en kwaliteit van het habitattype verder toenemen. Inmiddels is de KDW van het habitattype echter aanzienlijk

verlaagd. Daardoor is er onzekerheid over de kwaliteitsverbetering. Verslechtering is uitgesloten, maar kwaliteitsverbetering nog niet gewaarborgd. Wij passen het eindoordeel daarom aan naar 'ja, mits'.

Opvolging H7140A Trilvenen: geen

H7140A Trilvenen komt in De Bruuk voor met een stabiele oppervlakte en kwaliteit. Als gevolg van de geborgde hydrologisch systeemmaatregelen, beheermaatregelen en versterking van de connectiviteit met andere (vergelijkbare) natuurgebieden zullen de oppervlakte en kwaliteit ten opzichte van het moment van aanwijzing niet verslechteren en mogelijk verder toenemen. In 2030 ligt de gemiddelde stikstofdepositie onder het niveau van de KDW van het habitatype. Op 70% van het habitatype is in 2030 geen sprake meer van overbelasting. Dit geeft een sterke ondersteuning aan het behoud van de trilvenen in De Bruuk. Omdat behoud geborgd is handhaven we het eindoordeel 'ja'.

Opvolging H7230 Kalkmoerassen: geen

Het habitatype H7230 Kalkmoerassen komt lokaal met stabiele oppervlakte en kwaliteit voor in het Natura 2000-gebied. Geborgde herstelmaatregelen zullen leiden tot uitbreiding en verdere kwaliteitsverbetering van het habitatype. Er is in 2030 geen sprake meer van overschrijding van de KDW in het habitatype. De daling van de stikstofdepositie en de voorgestelde maatregelen bieden voldoende waarborg tegen verslechtering.

Omdat behoud geborgd is handhaven we het eindoordeel 'ja'.

3.10 Lingegebied & Diefdijk-Zuid

Habitattype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H6510A Glanshaverhooilanden	J	NT	Nee	J
H6510B Vossenstaarthooilanden	J	NT	Nee	J
H7230 Kalkmoerassen	JM	NT	Ja	NT
H91E0B Essen-iepenbossen	J	NT	Ja	NT
H91E0C Beekbegeleidende bossen	JM	NT	Nee	JM

De EA stelt dat voor geen van de habitattypen verslechtering met zekerheid is uitgesloten en adviseert daarom om alle eindoordelen te wijzigen naar 'nee, tenzij'. In haar advies onderbouwt ze dit per habitattype.

3.10.1 H6510A Glanshaverhooilanden

Onderbouwing nda

Er is sprake van een positieve trend in de oppervlakte glanshaverhooiland. Stikstof is in 2030 geen grote drukfactor meer voor het habitattype, de gemiddelde depositie is dan net iets lager dan de KDW. In 65% van de oppervlakte is geen sprake meer van overbelasting. De in het beheerplan opgenomen maatregelen zullen minimaal leiden tot behoud van de kwaliteit en de oppervlakte van het habitattype. Daarmee is verslechtering uitgesloten. Het eindoordeel komt daarmee op "ja".

Advies EA

Hoewel volgens de nda de trend in oppervlakte positief lijkt te zijn, constateert de EA dat er nog een aantal onderzoeksvragen en ontbrekende trendgegevens zijn en daardoor verslechtering niet met zekerheid valt uit te sluiten. Zodra de antwoorden op die vragen en de monitoringsgegevens die nu worden verzameld beschikbaar zijn, kunnen trends en mogelijke maatregelen worden bepaald voor de verschillende deelgebieden/ locaties in het gebied. Daarom is de EA van oordeel, dat het eindoordeel 'ja' in de nda op dit moment te positief is. In de systematiek van de nda's betekent dat een eindoordeel 'nee, tenzij'.

Opvolging: geen

Door de verlaging van de KDW voor het habitattype is de overschrijding van de KDW volgens de huidige gegevens wat groter dan ten tijde van het opstellen van de nda, maar er is een aanzienlijke daling van stikstofdepositie geweest sinds het moment van aanwijzen van het Natura 2000-gebied. De EA wijst vooral op onzekerheden omdat gegevens over het effect van de maatregelen nog niet bekend zijn en gaat veel minder in op waarom maatregelen onvoldoende effect zullen hebben. Wij hebben de verwachting dat de in het beheerplan opgenomen maatregelen voldoende zijn om verslechtering van het habitattype t.o.v. het moment van aanwijzing te voorkomen. We handhaven daarom het eindoordeel 'ja'.

3.10.2 Vossenstaarthooilanden

Onderbouwing nda

De trend van de omvang van het habitattype lijkt op basis van vegetatiekarteringen en veldwaarnemingen stabiel te zijn. Stikstof is geen relevante drukfactor meer voor het habitattype, de gemiddelde depositie is in 2030 300 mol N/ha/jaar lager dan de KDW. Op 94% van het habitattype is helemaal geen sprake meer van overbelasting. De in het beheerplan opgenomen maatregelen zullen

minimaal leiden tot behoud van de kwaliteit en de oppervlakte van het habitatype. Daarmee is verslechtering uitgesloten. Het eindoordeel komt daarmee op “ja”

Advies EA

Hoewel de trend in oppervlakte stabiel lijkt te zijn, constateert de EA dat er nog een aantal onderzoeksvragen en ontbrekende trendgegevens zijn. Daardoor valt verslechtering niet met zekerheid uit te sluiten. Net als bij de Glanshaverhooilanden zou de EA graag zien dat deze analyse rekening houdt met verschillen tussen de deelgebieden en locaties. Gezien de nu nog aanwezige onzekerheden is de EA van oordeel, dat het eindoordeel ‘Ja’ in de nda op dit moment te positief is. In de systematiek van de nda’s betekent dat een eindoordeel ‘Nee, tenzij’.

Opvolging: geen

Door de verlaging van de KDW voor het habitatype is er in 2030 nog steeds beperkte overschrijding van de KDW. De stikstofdepositie is aanzienlijk gedaald sinds het moment van aanwijzen. De EA wijst vooral op onzekerheden omdat gegevens over het effect van de maatregelen nog niet bekend zijn en gaat veel minder in op waarom maatregelen onvoldoende effect zullen hebben. De provincie heeft de onderbouwde verwachting dat de in het beheerplan opgenomen maatregelen voldoende zijn om verslechtering van het habitatype t.o.v. het moment van aanwijzing te voorkomen. We handhaven daarom het eindoordeel ‘ja’.

3.10.3 Kalkmoerassen

Onderbouwing nda

Het habitatype H7230 Kalkmoerassen komt met een stabiele oppervlakte en goede kwaliteit voor in het Natura 2000-gebied. Het is onzeker of geborgde herstelmaatregelen en maatregelen die nog uit onderzoek voortkomen, voorzover die mogelijk blijken te zijn, zullen leiden tot (geringe) uitbreiding en verdere kwaliteitsverbetering van het habitatype. Er is in 2030 nog een overbelasting met stikstof op het habitatype met 300 mol N/ha/jaar. Ook dat maakt het onzeker of de maatregelen die zijn gericht op uitbreiding zullen leiden tot kalkmoerassen met goede kwaliteit Omdat behoud geborgd is maar verbetering van de kwaliteit nog niet in zicht is luidt het eindoordeel ‘ja, mits’.

Advies EA

De oppervlakte Kalkmoeras in de Put van Bullee is op z'n minst stabiel te noemen. Door de uitgevoerde maatregelen in de Put is op termijn enige uitbreiding te verwachten. Of dat elders in het gebied ook zou kunnen (de Geeren) is nog ongewis en hangt mede af van het volgende punt. Door de onzekere invloeden van stikstof en mogelijke oppervlakkige verzuring/ verdroging is de mogelijkheid voor kwaliteitsverbetering hier ongewis. De stikstofdepositie wordt nu en in de toekomst op alle locaties overschreden, en de basenaanrijking is ongewist. Ondanks het feit dat het nu goed gaat met het kalkmoeras, betekent dat in de systematiek van de nda’s een eindoordeel ‘Nee, tenzij’ vanwege risico’s in de toekomst.

Opvolging: ja

De toekomst van kalkmoerassen in dit gebied is onzeker, met name omdat nog onduidelijk is of er op termijn voldoende basenaanrijking is en of de kansen voor ontwikkeling van het habitatype op andere locaties wel reëel zijn. In het beheerplan staan hiervoor onderzoeksmaatregelen. Ook blijft de stikstofdepositie nog steeds te hoog. Verslechtering is daarom niet uitgesloten, en de mogelijkheden voor uitbreiding en kwaliteitsverbetering zijn onduidelijk. We vinden dat de EA dit in haar advies overtuigend aankaart en nemen dit advies over. We passen het eindoordeel aan tot ‘nee, tenzij’.

3.10.4 H91E0B Essen-iepenbossen

Onderbouwing nda

De oppervlakte van het habitatype is mogelijk afgenomen, de kwaliteit is stabiel. Uitvoering van de maatregelen zal leiden tot kwaliteitsverbetering van de essen-iepenbossen. De verwachting is dat door natuurlijke processen het essen-iepenbossen zullen toenemen in oppervlakte ten koste van zachthoutoibossen. Mogelijk kunnen ook beheermaatregelen bijdragen aan herstel van bossen in het gebied zodat ze opnieuw kwalificeren als het habitatype. Er is in 2030 vrijwel geen sprake meer van overbelasting met stikstof. Daarmee is behoud van de oppervlakte en kwaliteit van het habitatype geborgd en is het eindoordeel 'ja'.

Advies EA

Er zijn al enkele maatregelen uit het 1^e beheerplan Natura 2000 uitgevoerd voor deze Essen-iepenbossen. Monitoringsgegevens over de effecten daarvan zijn nog niet beschikbaar. De trends in oppervlakte en kwaliteit zijn niet duidelijk, de effecten van al uitgevoerde maatregelen zijn nog niet bekend en er zijn nog een aantal onderzoeksvragen. Daarom is de Ecologische Autoriteit van oordeel dat verslechtering niet met zekerheid valt uit te sluiten. In de systematiek van de nda's betekent dat een eindoordeel 'Nee, tenzij'.

Opvolging: ja

De uitbreiding van dit bostype is inderdaad nog onzeker, waardoor herstel van de oppervlakte die er ten tijde van aanwijzing was niet kan worden gewaarborgd. We vinden dat de EA dit in haar advies overtuigend aankaart en nemen dit advies over. We passen het eindoordeel aan tot 'nee, tenzij'.

3.10.5 H91E0C Beekbegeleidende bossen

Onderbouwing nda

De oppervlakte van het habitatype is toegenomen, de trend van de kwaliteit is echter negatief. Stikstof is geen probleem voor dit habitatype. Uitvoering van de maatregelen zal waarschijnlijk leiden tot kwaliteitsverbetering van de beekbegeleidende bossen. Het is echter onzeker of daarmee de negatieve trend in de kwaliteit voldoende wordt omgebogen tot een kwaliteitsverbetering. Daarmee is behoud van de oppervlakte geborgd, maar verbetering van de kwaliteit van het habitatype niet. Het verbeteringsdoel is dan ook nog niet in zicht. Het eindoordeel is daarom 'ja, mits'.

Advies EA

De oppervlakte van de Beekbegeleidende bossen is hier als goed te beoordelen (geen afname). Dat geldt niet voor de kwaliteit, die volgens de instandhoudingsdoelstellingen zou moeten toenemen. Hier is eerder sprake van een afname, waarbij de hydrologie samen met water- en bodemkwaliteit (en in lichte mate ook invloed van stikstofdepositie) belangrijke knelpunten zijn. Hoewel voor dit habitatype nda flink aantal uitvoerings- en onderzoeksmaatregelen is voorzien, is kwaliteitsverbetering hier ongewis. Ondanks het feit dat het nu goed gaat met de oppervlakte van dit type bos, betekent dat in de systematiek van de nda's een eindoordeel 'nee, tenzij' vanwege achteruitgang in kwaliteit en reële risico's in de toekomst.

Opvolging: geen

Er zijn veel maatregelen uitgevoerd en gepland om verslechtering te voorkomen. De door de EA aangegeven ongewisse kwaliteitsverbetering komt overeen met het al gegeven eindoordeel 'ja, mits'. We passen het eindoordeel daarom niet aan.

3.11 Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem

Habitattype	Eindoordelen nda	Advies EA	Opvolging?	Eindoordeel na verwerken advies EA
H91E0C Beekbegeleidende bossen	J	NT	Ja	NT

3.11.1 H91E0C Beekbegeleidende bossen

Onderbouwing nda

Stikstof is voor dit habitattype geen relevante drukfactor meer. In 2030 is de depositie vrijwel overal (aanzienlijk) lager dan de KDW. Er zijn in het beheerplan geen andere knelpunten voor dit habitattype geconstateerd en daarom geen herstelmaatregelen opgenomen Omdat er geen knelpunten zijn voor dit habitattype is behoud geborgd. Aanvullende maatregelen zijn daarom niet nodig.

Advies EA

De EA kan de conclusie in de nda niet volgen. Er is vanwege de recente toevoeging van het habitattype aan de instandhoudingsdoelen voor het gebied weinig informatie en nda bevat verschillende onzekerheden met name op het gebied van de waterhuishouding. De provincie moet echter volgens de systematiek van beoordeling in de handreiking bij dergelijke onzekerheden de conclusie trekken dat verslechtering niet kan worden uitgesloten. De conclusie moet daarom zijn 'nee, tenzij'.

Opvolging

Het ecohydrologisch onderzoek dat in het beheerplan is opgenomen moet uitwijzen of de condities voldoende zijn om verslechtering te voorkomen en zo niet of er maatregelen mogelijk zijn. Tot dat moment is de situatie onzeker. We zijn er ten onrechte van uitgegaan dat er geen maatregelen nodig zijn. We passen het eindoordeel daarom aan naar 'nee, tenzij' in overeenstemming met het advies van de EA.